

MAGYAR SZOCIOGRÁFIA

ÍRTA:

Dr. KERTÉSZ JÁNOS

BUDAPEST 1943.

TÖMÖRKÉNY IRODALMI KÖR KIADÁSA

GERGELY R BIZOMÁNYA (BUDAPEST, V., DOROTTYA UTCA 2.)

A képeket részben a Magyar Városok Országos
Szövetségétől kaptam, amiért ezúton mondok
köszönetet, részben saját felvételeim.

Munkámban röviden felújítom mindazt, ami a magyar szociográfiai munka terén az elmúlt negyedszázadban (1918—1943) történt. Mint a Magyar Szociográfiai Intézetnek két évtizeden keresztül titkára alkalmam volt nemcsak betekintést nyernem ezekbe a munkálatokba, hanem részt vennem a szociográfiai adatgyűjtő és kutató, majd az ezt követő feldolgozási munkálatokban. Jártam kint a falvakban és városokban és ily módon tapasztaltam, hogy a szociográfia tudományával milyen messzire lehet eljutni, mennyire mélyen lehet behatolni a nép lelkébe és milyen óvatosan kell eljárni minden egyes megszerzett adatnak a felhasználásával.

A magyar társadalomleíró munka ma már nem jár gyermekcipőben, komoly intézményeink és számos kiképzett kutatónk áll ezen tudomány szolgálatában. De még nincsenek elég sokan ahhoz, hogy a magyar nép teljes szociográfiai feldolgozását belátható időn belül elvégezzék. Gondoljunk csak arra mit jelent a felkészültség hiánya, bár jól tudjuk, hogy az első világháború utáni gyászos trianoni béke magyar érveinek felsorolását nem kisebb emberek, mint Apponyi Albert, Teleki Pál, Bethlen István és számos komoly tudású munkatársaik végezték és mégis megcsontították az országot. A most folyó háborút is békekötés fogja követni. Huszonöt év tapasztalatával vagyunk gazdagabbak, az ellenségeink éppenúgy készülnek, mint 1918-ban, nekünk azonban sokkal jobban kell készülnünk. Szellemi fegyvereink nem kisebb értékűek, más fegyvereinknél, ahhoz, hogy a tárgyaló asztaloknál is csatát tudjunk nyerni, éppenúgy fel kell készülni, mint a csataterre. Hogy azonban a határokon túl is megnyerjük szellemi felkészültségünkkel, kulturális fölényünkkel a csatát, alaposan kell megismernünk hazánkat és népünket. Ehhez szükséges a szociográfiai munka íninnél tökéletesebb kiépítése. Mintahogy megálltuk a helyünket minden fegyveres küzdelemben, úgy a szellemi felkészültségünkkel is diadalt kell hogy arassunk.

Dr. Kertész János.

BEVEZETÉS

Háborúk, csapások, pusztulások után mindig felmerült a kérdés, hogy melyik úton jutunk el a gyógyuláshoz. Melyik az a mód, mellyel a leggyorsabban és a legradikálisabban lehet helyrehozni egy országot, egy nemzetet, egy népet, vagy családnak a szenvedéseit, baját. Mintahogy a beteg embert az orvostudomány módszereivel gyógyítják, úgy meg kell találni a megfelelő gyógyszert egy ország talpraállítására is. Ismét a tudomány eszközeihez kell nyúlunk. Adatokat kell gyűjteni a társadalomról, meg kell keresni a bajok gyökerét. Mindehhez azonban időre van szükség. Minden népet arra kell törekedni, hogy saját hazáját, földjét ismerje. Ezért szükséges a környezet ismeret is. A haza szeretete még kívánja, hogy minden ember azt a területet ahol él, melyet szülőföldjének tekint, ismerje, de nem felületesen. Tisztában legyen a viszonyokkal, ismerje az embereket, a szomszédokat, a termelési lehetőségeket, a talajt, az éghajlatot, a szokásokat, és mindent ami az élettel összefüggésben áll. Ehhez szükséges a társadalomismeret tudománya. A szociológia módszereivel jutunk el mindazon ismeretek birtokába, melyek a további kutatásokhoz szükségesek. A szociológia egyik átalakult formája, mely a 19. században bontakozott ki, a szociográfia volt. Most már az a kérdés, mit értünk szociográfia alatt. Ennek a tudománynak magyar elnevezése a társadalomleírás, megismeréséhez pedig szükséges a társadalomkutatás. Meg kell ismernünk önmagunkat mielőtt másokat akarnánk megismerni. Hiába akarjuk a külföldet tanulmányozni, ha nem ismerjük a saját viszonyainkat, ha nem vagyunk tisztában azzal, hogy minő értékeink vannak és milyen hibákban szenvedünk. Ismernünk kell hazánkat minden jó és rossz tulajdonságaival együtt. Ez a honismeret. A szociográfia tudományát tudományos szemmel kell vizsgálnunk, mert különben propagandává válik. Fel lehet használni osztályok ellen és osztályok mellett. Éppen erre való tekintettel avatkozott be az állam is a társadalomleíró tudomány fejlesztésébe, hogy elejét vegye annak, hogy ezt a fontos tudományt izgatásra vagy propagandacélokra használják fel. Sok jóakarató meg-

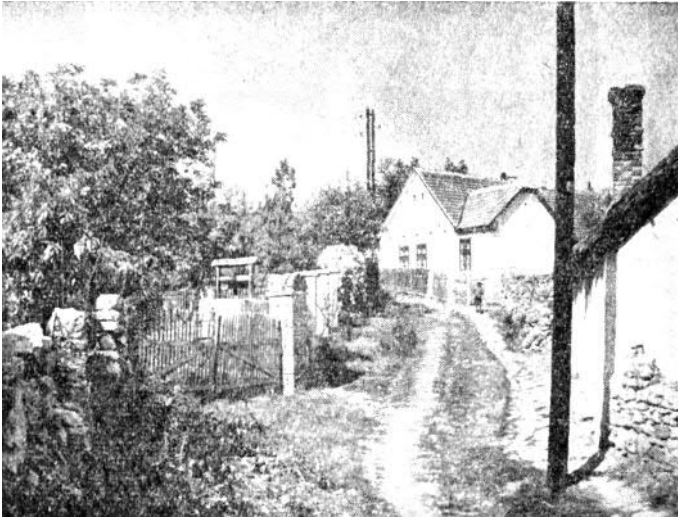
mozdulás cél- tévesztett, sok jóakarató elindulás zsákutcába került és számos helyes terv tért el munkája közben kitért irányától.

A szociográfia tudományának van egy kis világháború (1914—1918) előtti periódusa, van egy Trianon utáni korszaka és minden bizonnyal lesz egy most folyó nagy világháború utáni időszaka is. Ezért tartom fontosnak, hogy áttekintő képet, összefoglalást adjak az elmúlt két évtized vagyis a csonkamagyarországi és a megszállt területi magyar társadalomleíró megmozdulásokról.

A kilencszázas évek, majd az 1914-iki háborús esztendőik ily irányú tevékenységéről sok feljegyzésünk van, ezek meglehetősen ismert dolgok. A Trianon utáni megmozdulásokról is nagyon sok forrásunk van, de ezek éppen a számos akció következtében, melyek hivatalosak és egyéniek voltak rendszerezésre szorulnak. Sokat hallottunk a falukutatókról, de annál kevesebbet a hivatalos szervekről, melyeknek feladata volt, hogy csendben, de annál szorgalmasabban készüljenek fel az eljövendőkre. Meg kellett ismernünk hazánkat, de meg kellett ismertetnünk a külfölddel, a világgal is. Ennek előfeltétele volt az adatgyűjtés. Mintahogy az alábbiakban olvasni fogjuk az adatgyűjtés is két részre tagozódott. a helyszíni kiszállások útján és a kérdőíves rendszer alapján. De a tudományos adatgyűjtésnek volt egy másik formája is, mely tervszerű tudományos munkával állította össze az adatokat. Különböző intézetek alakultak azonos munkaprogrammal, előre meghatározott tervvel. Ez a szociográfiai hullám nemcsak hazánkban, hanem a környező országokban is felütötte fejét. Különösen az elnyomás alatt élő magyar kisebbségek érezték azt a kötelességet és szükségét, hogy felkutassák a magyarságnak az élethez való lehetőségeit. Erre pedig főként a társadalomtudományok a szociográfiai ága szolgált. Munkalehetőségek, kisebbségi jogok kivívása, átköltöztetés, a magyar nyelv fenntartása, az anyaországgal való kapcsolatok létesítése, a kisebbségi magyar sajtó megalapozása, mindmennyi feladat, melyeknek megoldását vagy legalább is elindítását a szociográfia segítségével kívánták elérni. Éppen ezért, ha az elmúlt két évtized szociográfiai tevékenységéről írni akarunk, nagy jelentőséget kell tulajdonítani a kisebbségi sorsban élt és még élő magyar ifjúság szociográfiai megmozdulásainak. Tanulmányomban kitérek röviden minden megnyilatkozásra, mely hazánkban és az elszakított területeken történt a honismeret érdekében. Összehasonlításokkal hivatkozom az egyéb idegen államokban történt hasonló megnyilatkozásokra is.

Hazánkban különösen mostoha sors jutott a szociográfia tudományának, nem mintha nem tulajdonítottak volna jelentőséget a szociográfiának, hanem mert a statisztika értékcsökkenésétől féltek. Ez azonban hiábavaló félelem volt, mert a szociográfia egy magasabbfokú statisztika, mely sohasem áll ellentétben a statisztikával. (Lásd Tönnies Ferdinánd cikkét a Statisztika és Szociográfia címén a Városi Szemle 1928. évi 126-ik oldalán.)

Krisztics Sándor egyetemi tanár a Politika* könyvének 1. kötetében ugyancsak rámutat a szociográfia jelentőségére. A statisztikából



Falusi utca

indul ki és azt írja, hogy „a statisztika révén ma jobban ismerjük az emberi együttélést mint azelőtt. Azonban míg a statisztika csupán számokban fejezi ki az állami élet egyes ágazatainak állapotát, magában nem lehet kielégítő a politika számára. — A statisztikában fő az átlag, mely a számszerűleg nyilvántartott esetek legtöbbszörének azonosságát foglalja magában. De éppen a különös esetek azok a kevés számban előforduló esetek, melyek külön vizsgálatot érdemelnek. Ezzel foglalkozik a társadalmi leírás a szociográfia. Míg a statisztika az átlag kimutatásáért gyűjti az

*) Krisztics Sándor: Politika. Budapest, 1931. I. p. 64—69.

adatokat, a szociográfia a legkisebb emberi együttélést egységként tekinti, melynek szintén élete van a nemzet életében s külön gyűjti és vizsgálja a rávonatkozó adatokat. A szociográfia, mint empirikus szociológia nemcsak leír emberi együttélési formákat, hanem kimutatja azok előnyeit és hátrányait, megtalálja a hibákat, melyek megszüntetése az összesség javát szolgálja s az állam feladatává tehető.” (Lásd Krisztics S. Politika I. köt. 1931. 64—65. oldalán). Ezekből azt látjuk, hogy a két tudomány statisztika és szociográfia egyik sem alárendeltje a másiknak, hanem mint mellérendelt, egymást kiegészítő tudományok, állhatnak fennt. A



Teleki könyvtár Marosvásárhelyen

szociográfia a statisztika által elért eredményeket van hivatva tovább feldolgozni, kutatni és így az adatgyűjtést a legaprólékosabb részletekig fejleszteni.

*Krisztics Sándor: Szociográfiai elméletek és eszmények c. tanulmányában pedig párhuzamot von a szociológia és szociográfia tudománya között. — Többek közt ezeket írja: „A szociológia malmost az a tudomány, mely az ember társas természetének és az annak nyomán keletkező emberi egymásravitkozásnak vizsgálatával általában foglalkozik, míg a szociográfia az a tudomány, mely az emberi közületeket vizsgálja és pedig úgy a természet tör-

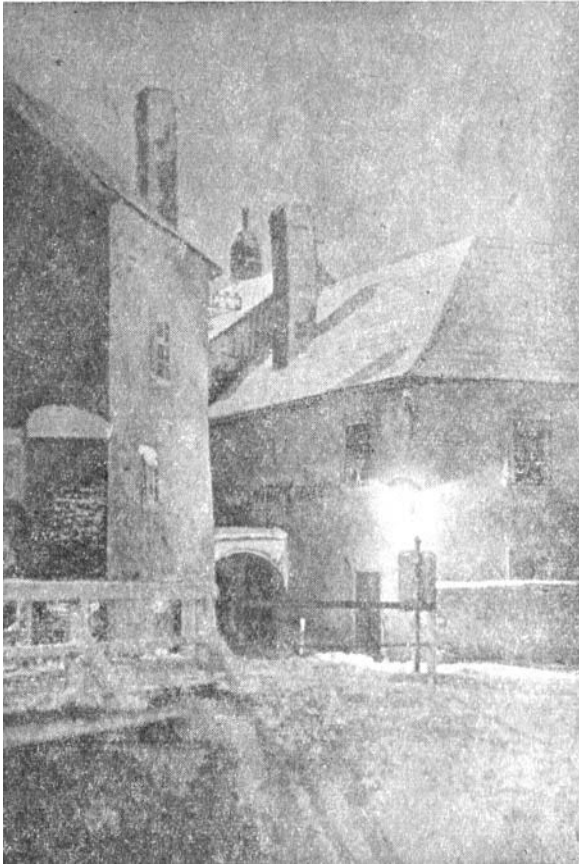
*) Krisztics Sándor: Szociográfiai elméletek és eszmények. Bp. Magyar Szociográfiai Intézet 1941. 28 l.

vény alapján keletkezett közületeket, mint ezek viszonyát és hatását önérdék alapján keletkezett közületekre, végül az egyes önérdék alapján keletkezett közületekre is.”

„A szociológia a társadalom fogalmának elvont értelmezésén nyugszik, míg a szociográfia a társadalom konkrét értelemben vett fogalmából indul ki. A szociográfiának hármias felosztása van. 1. Kritikai összehasonlító statisztika továbbfejlesztése, ami község leírásoknál, államok, nemzetek leírásánál nélkülözhetetlen, 2. lehet család szociológia, aminek körében a háztartási statisztika, főképpen munkás háztartások leírása vezet értékes eredményekre és 3. lehet a társadalom tömegjelenségeinek kutató -tudománya, mely esetben főképpen mint közvélemény kutatás jelentkezik. —” Tanulmányában Krisztics professzor mind a három meghatározást részletesen magyarázza.

Hangzatos falukutatók felkeltették az érdeklődést a falu után. Ez örvendetes eredmény volt. A szociográfiai vizsgálódást azonban csak nagy hozzáértéssel és rendszerrel szabad elkezdni és mentesnek kell lenni minden befolyástól. A szociográfiai munkát csak úgy szabad elkezdni, hogy az a valódi képet tükrözze vissza. Feladata, hogy kiterjessze megfigyeléseit minden emberi mozzanatra, minden emberi együttélésre, vagyis leírja a város, a falu, a család, az ember életét. A legjelentéktelenebbnek látszó adat a szociográfia szempontjából nagy érték. A társadalomleírás csak addig tudomány, ameddig azt megfontolva alkalmazzuk, amikor a hiteles adatok összegyűjtése után kellő mérlegeléssel vonjuk le a következtetéseket. Ha azonban csak riport vezérli a szociografust, szeretne valami szenzációt találni a kutatási területén, úgy akkor az minden bizonnyal már nem mentes a befolyástól. A rossz mindig szembetűnőbb, mint a jó, a hibakeresés jobban vonza az embereket, mint annak a megjavítása, rendbehozása. Akit ilyen szempontok vezérelnek a kutatásnál, azok valójában nem is szociografusok. A divatszociografus esetleg csak rámutat a bajokra, de a gyógyulás útját nem nagyon tudja megjelölni. Ennek az az oka, hogy számára egy helytelen meglátás, egy elejtett szó elégséges arra, hogy nagyszerű szociográfiai riportot készíthessen egy-egy vidékről vagy helységről. Mihelyst oly szociográfiai munka került a kezünkbe, mely nemcsak a hibát veszi észre, hanem rávilágít a gyógyításra már értékes szociográfiai szempontból is. A jó szociografusnak az a feladata, hogy meglásson mindent, meghallgasson mindenkit, mert mindent amit látott és mindent, amit hallott, akár előnyös, akár hátrányos a segítség útját készíti elő. Nem elégséges azt tudnunk, hogy ennyi volt a csecsemőhalálozás,

hanem azt kell kutatnunk, hogy mi volt annak az oka. Ha az okot ismerjük, könnyebben tudjuk orvosolni a bajt. Vagy olvassunk táplálkozási leírásokat, kérдем, hogy lehet ítélni pusztán



Soproni utcarészlet

abból, hogy ki mit eszik, anélkül, hogy tudnánk, hogy mennyit és milyen minőségű táplálkozást vesz magához, továbbá befolyással bír az is, hogy milyen vidék népéről van szó, mert más a lapályon és más a hegyvidéken az élelmezés. Szociográfiai szempontból először alapos körületekintésre van szükség, csak azután lehet hozzáfogni az adatok gyűjtéséhez, ezt pedig követi majd az adat mér-

legelése és a feldolgozás. A szociográfiának tudománynak kell adnia.

Tévedés volna azt hinni, hogy a szociográfia modern tudomány* lényegében régi, a 19. század azonban, mely a szociológiát újjászervezte új irányt szabott a szociográfiának is. Ma már úgyszólván valamennyi kultúrállam intézményesen foglalkozik a szociográfiával. Az alapja az adatgyűjtés, mely több módon történik, úgymint a kérdőívek alapján, a nyomtatásban megjelent adatoknak a kicédulázása és a helyszínen végzett szociográfiai felvételek útján. Ez a szociográfiai munka azután történhetik vagy egy adott időpontban, vagy huzamosabb időn keresztül. A tulajdonképpeni szociográfiai gyűjtőmunka megindítója Henry Fayol francia közigazda volt, ki az úgynevezett közigazgatási adattárak elkészítését szorgalmazta, ennek eredményeképpen 1923-ban Brüsszelben tartott nemzetközi közigazgatási kongresszus elhatározta, hogy közigazgatási adattárat minden állam tartozik készíteni. Fayol ezzel azt kívánta, hogy az állam részére rendelkezésre álljanak az összes figyelembe veendő adatok. Különösen a községekre vonatkozó adatgyűjtést tartotta fontosnak.

A Magyar királyi Belügyminiszterium Rakovszky Iván belügyministersége alatt 1925-ben kísérletet tett szociográfiai felvételre. 3.900/925. B. M. sz. rendelettel intézkedik a Közigazgatási adattárak létesítéséről. Ezt a rendeletet a Brüsszelben megtartott közigazgatási kongresszus eredményeképpen adta ki a Belügyminiszter, melyben Fayol elméletéből kiindulva a Magyar Közigazgatási Adattárat megalapítani kívánta. 1910-ben és 1923-ban megtartott Közigazgatási Nemzetközi Kongresszus kiemelkedő pontja volt ez az adatgyűjtés. A miniszteri rendelkezés értelmében a közigazgatási hatóságok számára összegyűjteni kívánják mindazokat a szabályokat és adatokat, amelyekre a hatóságoknak az ügyek intézésénél szükségük van. A dolog természeténél fogva a kis- és nagyközségek viszonyaira vonatkozó adatok azok, amelyeknek ismeretére a felügyelő hatóságok legsűrűbben szorulnak, éppen ezért a rendelkezés szerint Rakovszky Iván Belügyminiszter elrendelte a nagy- és kisközségekre vonatkozó közérdekű adatok összegyűjtését. Ennek a keresztülvitelét kérdőíves rendszer alakjában kívánták gyorsan végrehajtani, ezeknek, a kérdőíveknek pedig „Közigazgatási Tájékoztató Lap” elnevezést adta. E tájékoztató lapok rendeltetése az volt, hogy a községek egész élet-

*) Niklai Péter: A Magyar Szociográfiai Intézet. Budapesti Hírlap 1930. II. 13. p. 12.

folyamatát ismertessék. Ezeket a lapokat a községi jegyzők tartoztak minden községben 5 példányban elkészíteni, melyek közül egy példányt a község őrzött meg, a másik példányt a főszolgabírói hivatal, a harmadikat az alispáni hivatal, a negyediket a főispán, az ötödiket pedig a Belügyminisztérium őrizz meg. Ezt az anyagot utóbb a minisztérium átadta a Szociográfiai Intézetnek. A rendelet a továbbiak során részletesen foglalkozik az adatfelvétellel. A cél az, hogy minél részletesebben közöljék az ismert adatokat. A kérdőíven szerepel a község történeti, földrajzi leírása, a népességi viszonyok, a községi szervezet, általános közigazgatási beosztás, rendészeti igazgatás, szociális igazgatás, törvénykezési beosztás, pénzügyi beosztás, közoktatásügy, vallásügy, kulturális intézmények, közlekedésügy, földművelésügy, ipar és kereskedelem, községi vagyon és háztartás és végül, hogy mily feladatok megoldása volna a legszükségesebb a községben? A belügyminiszteri rendelkezés értelmében a jegyzők hamarosan el is készítették ezeket a tájékoztató lapokat, melyek valóban jó szolgálatot tettek a felügyeleti hatóságoknak, azonban igen gyakran előfordult, hogy szubjektív szempontok is érvényesültek a lapok kitöltésénél. Később a Magyar Szociográfiai Intézet, mely a már előbb ismertetett cédula-rendszer alapján kartotékokba gyűjtötte a községi adatokat, egy példányt rendelkezésére bocsátott a -belügyminisztériumnak, egy példányt pedig felkínált a vármegyei levéltárak részére. Ezek az adatok azután kiegészítették a tájékoztató lapokban foglaltakat. Miután húsz esztendeje annak, hogy ezeket a lapokat a jegyzők elkészítették szükség van arra, hogy az új kor követelményeinek megfelelő kérdésekkel kiegészítve újból kibocsássák ezeket a tájékoztató lapokat.

Hazánkban a szociográfia tudományának vannak lelkes művelői és mégis mint tudományt sokan nem vették figyelembe kellő súllyal. Kezdeményezések történtek, de mind mai napig kifejezett tanszéke nincs az egyetemeinken, bár több professzor érinti előadásaiiban a szociográfiát. Krisztics Sándor pécsi professzor Politika tantárgyában kellőképpen méltatja a szociográfiát, ugyancsak a pécsi egyetemen Winkler János professzor létesítette a Pécsi Országos Széchényi Szövetség Faluszemináriumát. Mindkét egyetemi tanár a baranyai községek tanulmányozásával indította el a komoly szociográfiai munkát. A pécsi egyetem elsőnek rendszeresítette az országban a szociográfiai tanfolyamot. Két esztendő alatt hatvan község szociográfiáját dolgozták fel. (Függetlenség 1936. szept. 20. 11. oldalon.)

Bodor Antal kormánytanácsos a Közgazdasági egyetemen:

Falukutató Intézetben igyekezett népszerűsíteni a szociológiát. Steinecker Ferenc közgazdasági egyetemi tanár pedig gyakorlatilag is művelte és terjesztette az egyetemi ifjúság körében a földrajz tudományát. 1934-ben javaslatot tettem a Budapesti Keresztúri Iskolánkülső Népművelési Bizottságnak arra, hogy vegye fel előadásorozataiba a szociográfia tudományait is. Névezve a Bizottság ígéretet is tett. Erdélyi László szegedi professzor oly módon járult hozzá a szociográfia műveléséhez, hogy diákjaival a Magyar Szociográfiai Intézet részére gyűjtött adatokat. Egyetemünk több katedrája is érinti ezt a tudományt. A Magyar Szociográfiai Intézet is kidolgozott egy tervezetet egy évenként ismétlődő szociográfiai tanfolyam megtartására a legkiválóbb előadókkal. Sajnos azonban ezek vagy csak teoretikus maradtak, vagy átmenetileg megtörténtek és így rendszerre nem váltak. Szükség lenne komoly egyetemi tantárgyának fejleszteni a szociográfia tudományát. A szociológia olyan kiterjedt tudomány, hogy annak keretében csak érinteni lehet a szociográfiát viszont ma már a szociográfia is oly kiterjedté vált, hogy érdemes, hogy önállóan foglalkozzanak vele és tanítsák azt egyetemünkön.



Néhány külföldi állam és az elszakított területek szociográfiai mozgalmai



A szociográfiai adatgyűjtést és nyilvántartást az **Amerikai Egyesült Államokban** fejlesztették ki legjobban. Nagy fontosságot tulajdonítottak a falu organizáció problémájának a közigazgatásban. Szeibert János „Amerikai faluvezetés, magyar tanyakérdés” címen a Széphalom 1931. 1—2. számában többek közt ezeket írta: „Amerika legifjabb és egyúttal egyik legalaposabb tudományágának a rural sociology-nak sokat vitatott és sok oldalról és szemszögből megtárgyalt fejezete a falu organizációja és vele kapcsolatban a faluvezetés szervezése. Az Amerikai Egyesült Államokban a falupolitikai probléma tulajdonképpen a farmközpontok kérdésében centralizálódik, ami körülbelül megfelel a mi tanyaközpontjainknak, természetesen sok lényegbe vágó különbséggel.” Megemlíti még e cikkében, hogy az amerikai farméletnek lényeges eleme a kedvező és kitűnő forgalmi kapcsolat. Ez egyrészt az utak jóságában, másrészt főleg az automobilizmus nagyarányú elterjedésé-

ben figyelhető meg. A farmcentrumok kiépítését szükségesnek tartja.

Az első szociográfiai munka Angliában indult el, amikor Joseph Massie 1756-ban a nyomor okául az igazságtalan adóztatást jelölte meg. 1767-ben Arthur Young végzett szociográfiai vizsgáldásokat, melyben azt állította, hogy a nyomor oka a munkások könnyelmű és préda életmódja volt.

Angliában a király által kinevezettek vagy a parlament által választott szakbizottságok végeznek szociográfiai irányú tevékenységet. (Krisztics: Politika) **Németországban** Heimatskunde néven ismeretes a községi adatgyűjtő intézmény.

Falukutatást végzett a **sziléziai** határmenti Boberhausi iskolától is. Ebben a német határmenti városkában rendkívül érdekes falukutatások történtek. Német alapossággal ment végbe a munka. Érdemesnek tartom röviden felemlíteni, hogy mi történt ebben az otthonban a honismeret érdekében. Annál érdekesebb a munka, mert a határmenti helységek helyzete egészen más egy az ország szívében fekvő helyiségnél.

Célul azt tűzték ki, hogy a falut mentse meg az elvárosiasodástól, ennek érdekében faluhetet rendeztek. Az eszközök: a városból a faluba utazás, hogy ott a paraszttal találkozzanak, azok szokásaival megismerkedhessenek, az ifjak az aratási munkáknál segédkeztek és a közös ünnepeken résztvettek. De programjukba vették azt is, hogy idegen államok parasztaival is érintkezzenek, ez könnyen volt lehetséges, mert a határmentén gyakran találkoztak a szomszédos állam egyszerű embereivel. A falukutató ifjak munkatáborokat rendeztek hol a parasztnak előadásokat, beszédeket tartottak. Kiemelték különösen a város és a falu közti különbséget. A kiküldött ifjaknak alapos felkészültségük dacára sem sikerült tisztaképet nyerni a faluról. Tanulmányútra indultak külföldre és az ott nyert tapasztalatokkal kibővülve láttak újból hozzá a falutanulmányozásához. Egy nagyobb csoport indult el a faluba és ottan a résztvevők kisebb csoportokban a falubeliéknél voltak elszállásolva. Részt vettek az összes munkában. Bulgáriában tett látogatásuk alkalmával résztvettek a bulgár munkaszolgálat táborozásain. Romániában gyalog mentek egyik faluból a másikba, ahol egy-két napig maradtak. Statisztikákat állítottak össze beszédbe bocsátkoztak a leggazdagabb paraszttól egészen a cigányig mindenkivel. Rajzoltak, fényképeztek és jegyeztek mindent. Útközben betértek az útszéli csárdákba, kocsin, vonaton, hajón szóbabocsátkoztak az utasokkal. Ily módon teljesen tiszta képet nyertek a román faluról és annak lakóiról. Mun-

kájukat mindig előre megszervezték, ami abban állott, hogy először kiválasztották a tanulmányozandó községet, azután következett a technikai előkészítés, a pénzügyi előkészítés, a tudományos előkészítés. Ezután áttanulmányozták az idevonatkozó irodalmat, megszerkesztették alaposan a kérdőíveket és rendezték a magukkal viendő anyagot. A kutatómunkát tíz napra tervezték. A kérdés módszerét is kidolgozták. Egyszerű ruházkodás, jó módor, ismerkedés a kutató személyével, a családokhoz való bejutás, a munkában való részvétel és a szórakoztatás.

Híres szociográfiai kutatásokat végeztek még **Marienthalban**, melynek eredményeiről a magyar napilapok is részletesen számoltak be. Ausztriában **Hubertendorfban** külön e célra berendezett kollégium működött.

Lengyelországban elsőrendű kérdés volt a lengyel parasztnak és annak lakóhelyének a falunak a tanulmányozása. Lengyelország hatalmas véráldozata az idők folyamán a parasztságon nyugodott. Az pusztult a legtöbbet. Három idegen hatalom vetette meg alapjait lengyel területeken és vitte be a lengyel faluba akaratát, kultúráját és falupolitikáját. Ennek dacára fennmaradt a lengyelség a maga külön egyéni lengyel berendezkedésével. Lengyelországban is mint bármely más országban elsősorban a művelt ifjúság fedezte fel a faluban rejlő erőt és hozzákezdett a maga erejéből a falumunkához. A lengyel állam annak idején azt a felfogást bírta, hogy csakis a parasztságra építheti fel az államot és így a falut kell kiemelni mindenekelőtt a maga elhagyatottságából. Ennek az elgondolásnak a tudatában fejlődtek ki a lengyel falukutató intézetek és egyesületek. Lengyelországban három falu típus alakult ki aszerint, hogy milyen hatalom alá került. A lengyel törvényhozás mindenekelőtt egy egységes lengyel falutípus kialakításán fáradozott. 1933-ban ennek érdekében megalkották a lengyel községi törvényt. Ez mindenekelőtt biztosította a község autonómiáját. Nehéz helyzet volt, mert például a galíciai falu sokkal kulturáltabb volt, mint az orosz. A német faluban egészen más volt a gazdálkodás iránya, mint a régi lengyel faluban. Ha figyelembe vesszük, hogy Lengyelország lakosságának legnagyobb része majdnem 75%-a földművelő, tisztában lehetünk azzal, hogy mit jelent a falu kérdés megoldása egy ilyen agrárállamban. A lengyel ifjúság első falukutató szervezete „Ifjú Falu” címen létesült. 180 ezer tagja volt ennek a szervezetnek. 1934-ben egységesítették az összes hasonló irányú szervezeteket. Csak egy esztendőben ezer gyűlést és összejövetelt tartottak. Két folyóiratuk állott a falukutatás szolgálatában. A poseni egyetemen működött a szociológiai

szeminárium és **Pulawyban** a mezőgazdasági intézet, melyeknek egyik főfeladata volt a falukérdés tanulmányozása. A lengyelek híres írójának Reymontnak a „Parasztok” című műve a leghíresebb szociográfiai munka. A lengyel község szociográfiai feldolgozásán egy lengyel tudós fáradozott. A munka kéziratban el is készült. (Új Kor 1936. 29. szám. Kertész János dr.: A lengyelek bátor és radikális falumunkája. 6-ik oldalon.)

Ennek a néhány külföldi államnak szociográfiai tevékenységére csak azért utaltam, hogy lássuk, hogy a szociográfiai kutatómunka nem elszigetelt magyar vagy a környező államok vívmánya, hanem világkérdés. Most pedig térjünk át az erdélyi és romániai szociográfiai munka rövid ismertetésére.

A megszállt terület magyar ifjúsága, különösen az egyetemi és főiskolai ifjúság nagy lelkesedéssel karolta fel a szociográfiai gyűjtőmunkát. **Erdélyben** a román megszállás első éveiben, részben a régi erdélyi magyar folyóiratok, részben újonnan alakult magyar újságok állottak a szociográfiai munka szolgálatába és váltak ezen tudomány forrásává.

Jelentős adatgyűjtő munkát végzett Vámszer Géza, ki 1929-ben egy év alatt összegyűjtötte Csikmegye minden falvának adatait előre kidolgozott kérdőpontok alapján. (Csiki Lapok 1929.)

A magyar falumunkának egyik lelkes hirdetője az „Erdély c. negyedik évtizedébe lépő honismertető folyóirat, mely Kolozsváron jelenik meg és az Erdélyi KárpátEgyesület hivatalos értesítője. Ez a folyóirat nemcsak turisztikai, idegenforgalmi és néprajzi dolgokkal foglalkozik, hanem tájak és vidékek leírásával erősen megközelíti a szociográfiai elgondolást.

Az Erdélyi Múzeum Egyesület folyóirata az „Erdélyi Múzeum” is gyakran szentelt tanulmányokat a szociográfia tudományának, különösen az elnyomatás idejében. Az egyik ilyen tanulmány, mely az Erdélyi Tudományos Füzetek 78. számaként jelent meg 1935-ben Venczel József a jeles erdélyi falukutató tollából „A falumunka és az erdélyi falumunka mozgalom” címmel. Ezt a munkát komolyságánál, tárgyilagosságánál fogva egyik legkomolyabb szociográfiai forrásmunkának kell elismernünk. Tanulmányát több fejezetre osztja fel a szerző: mégpedig a falumunka értelmezése, falukutatás, munkaszolgálat falun, falumunka és faluvezetés. A második rész a falumunka mozgalom eszmei tartalma, a harmadik rész az erdélyi magyar falumunka mozgalom története, a negyedik az erdélyi falumunka példái és befejezésül: hiányok és teendők című fejezet következik. Temérdek forrásmunkából való idézés bizonyíték, hogy az erdélyi-falumunka irányítói megfelelő tájékozottsággal fogtak hozzá munkásságukhoz.

Az „Erdélyi Fiatalok” (romániai magyar főiskolások lapja) Falu füzetei élénken foglalkoznak a szociográfiai munkával. A 2. sz. füzetükben Demeter Béla: Hogyan tanulmányozzam a falu életét címen egy 25 oldalra terjedő kérdőívet állított össze, melyben kiterjeszkedik a történelemre, földrajzra, gazdasági kérdésekre, lakosság, birtokmegoszlás, mezőgazdaság, ipar és kereskedelem, a gazdasági élet következményei, közösségi érzék, műveltség, szokások, világnézeti, vallási erkölcsi, népművészeti, néprajzi, háziipari és népegészségügyi kérdésekre.



Kolozsvár: Mátyás király szülőháza

Demeter Béla a fentebb említett munkájában igen érdekesen vázolja az akkori helyzetet Erdélyben. „A falusi parasztság nyomorát fokozta a megszállás éveiben a kisebbségi helyzet is, pedig Erdélyben szinte kétszerezett feladat hárul a magyar parasztra. Kizárólag a falu által bukik el vagy él továbbra is az erdélyi magyarság. Közöttük meg van a szolidaritásba kultúrájukhoz való ragaszkodás és a végletekig való szívós kitartás. A falusi ember akármilyen nagy nyomor közepette felneveli hét-nyolc gyermekét és egyáltalán nem fél a gyermektől, ük a fajfenntartás termőföldjének szerepét töltik be. Ezért akarjuk mi a szociológia útján elsősorban a falusi nép helyzetét tanulmányozni. Megismerni a nép

életmódját minden vonatkozásban, ezzel kapcsolatban adatokat gyűjteni, melyekből levonjuk a tanulságokat, hogy ilyen úton a falunak a jövőben olyan felkészültségű vezetői legyenek, akik ismerve a nép szociális helyzetét segíteni is tudnak rajtuk.”

„Menjünk ki a faluba, — írja a továbbiak során Demeter, — és ott a szociográfiai kérdőív útmutatása mellett lássunk munkához. — Minden egyes felkeresett faluról két tanulmányt készítünk, az egyikben röviden válaszoljunk minden egyes kérdésre és



Borszéki vásár Szent István napján

ezt nyújtuk be az iskolai év kezdetén a szeminárium vezetőségének, mert ott sor kerül az adatok tudományos feldolgozására. — A másik tanulmány pedig a feltett kérdések alapján foglalkozik az illető falu egy-egy kérdésével, főleg szociális helyzetével és problémáival.”

Továbbá faluszemináriumot tartottak fenn, melyben kiképezik a hallgatóságot a szociográfiai felvételekre. Szociográfiai leírásokat végeztek, melyek egyrésze nyomtatásban is megjelent. Ennek egyik eredményeképpen jelent meg Botos János: „Erdélyi falu társadalmi rajza 1930-ban” címen egy értekezés az Erdélyi Helikonban, (III. K. 827.-35. oldalán és a IV.-ik kötet 52—71-ik oldalán) Bürkös (Bärchesch) község leírását tartalmazta a munka.

Sokat foglalkoztak az erdélyi magyar főiskolások vallási jellegű egyesületei is falukutatással, úgymint a Majláth Kör, a Dávid Ferenc Egylet és az Ifjúsági Keresztyén Egylet.

Ugyanabban az időben, amikor a magyarság kisebbségi küzdelmét folytatta Erdélyben, román részről is elindult egy szociográfiai mozgalom a **Román Szociológiai Intézet** keretében. Ennek az Intézetnek az igazgatója Dimitru Gusti egyetemi tanár, aki a szociológia tudományának kiváló tudósa. (A „Társadalomtudomány” Című folyóiratunk 1942. évi szeptember-decemberi számában Markos András tollából jelent meg egy érdeklődésre számot tartó tanulmány „A monografikus szociológia” címen. Ez a tanulmány 50 oldalra terjed, melyek közül hat oldal bibliográfiai össze-



Bélbori (Csik vm.) asszony lóháton

állítás, főként Gusti professzornak és az ő nyomdokain haladóknak tanulmányairól. Markos cikke azért is bir nagy értékkel, mert ebből megismerhetjük részleteiben is Gusti professzor szociológiai elméletét.)

A román Intézet célja: 1. a társadalmi problémák általános tanulmányozása, különös tekintettel a román társadalmi problémákra; 2. a Romániában szükséges társadalmi reformok megvalósítása érdekében gyakorlati javaslatok kidolgozása; 3. a társadalmi problémákkal foglalkozók számára nélkülözhetetlen adatgyűjtés megszervezése; 4. a szociológiai ismeretek széleskörű elterjesztése. — A célok elérése érdekében különböző módszereket alkalmaztak.

*) Dr. Kertész János: Dimitru Gusti és a szociográfiai munka. Széchenyista Ifjúság 1935. 2. 10—11. oldal.

szűkkörű gyűlésen előre meghatározott problémák, megvitatása szakemberek között. Az intézetet e célból 7 szekciója osztották,



Csendélet

amely szám később nagyobbodott, ma 13. Aktuális problémákról szóló nyilvános előadássorozatok megszervezése monográfiái anké- tok tartása különféle társadalmi egységekben a társadalmi élet különféle megnyilvánulásairól. Speciális tanulmányok kiadá-

sa és egy többnyelven írt és a társadalmi kérdéseknek szentelt revü publikálása. A Román Társadalmi Intézet monográfiai szakosztálya szoros együttműködésben a bukaresti egyetem irodalmi és filozófia: fakultásának szociológiai szemináriumával, hét községi monográfiai kiszállást végzett, melynek folyamán Románia különböző tájaira jellemző hét községet tanulmányozott. Ezek a községek Olténiában, Munténiában, Moldovában, Bukovinában, Erdélyben és Besszarábiában voltak. A monográfiai vizsgálatokat a realista kritikai módszer alkalmazásával végezték 1932 és 1933 nyarán. Speciális kiküldött monográfiai csapatok egészítették ki, osztályozták és szisztematizálták az ilyen módon összegyűjtött gazdag és változatos anyagot. E hét társadalmi monográfiai kiszállásnak eredménye földrajzi, élettani, történeti, lélektani, közgazdasági, szellemi, politikai, közigazgatási és igazságszolgáltatási adatok egész tömegét adja egy olyan társadalmi egység kollektív életéről, amilyen a község. Hasonlóképpen dokumentumok egész seregét adja fényképekben, lakóházak alaprajzában, lakóházak vázlatában, parasztcsaládok háztartási költségeinek összeállításában, munkaszerszámokról, népviseletekről, hímzésekben és művészi hímzett és kidolgozott szőnyegekről készült rajzokban. — A drágusi és cornovai községekben való kiszállás alkalmával a kutató csoport tagjai, hogy megörökítsék vizsgálódásaik eredményeit, filmfelvevő gépet vittek magukkal, amelynek segítségével a falusi élet legsajátosabb jeleneit fényképezték le, mint a házasság, keresztelés, temetés, aratás, stb. — az idevonatkozó szokásokkal együtt. Megfigyeléseik minden községre nézve más és más volt. Például Fundul-Moldovai községben az egyén és a társadalom egymáshoz való viszonyát és a községi játékokat tanulmányozták. R u n c u g községben az agrár adósságokat, varázslatokat, amelyekről statisztikát is készítettek és a molnárpart, Cornovában a speciális nyelvjárásokat, a községi háztartásokat, a városiasodás folyamatát és a község demográfiai fejlődését. Felmérték a község területét, Dragusban sirató énekekről készítettek feljegyzéseket, továbbá az Amerikába való kivándorlást tanulmányozták. Ezeknek a monográfiai kutatásoknak pedagógiai és gyakorlati fontossága is volt. Magáról a kutatásról is több tanulmányt írtak és beszámoltak a héteves kutatások eredményéről, amelyről az alábbiakat írták.

Egy falu, vagy bármely más társadalmi egység olyan összetett és bonyolult szerkezet, hogy tanulmányozása csakis kollektív úton, több specialista bevonásával lehetséges. Ez egyszerismind az intuitív átélésen alapuló német módszer elítélése, a kollektív mun-

ka előkészítés, tervezet s a munkaeredmények szüntelen összevetését tételezi fel. Ebben az előkészítő munkában a keret elsőrangú fontosságú. 50—80 ember megy le monográfiai kutatásokra s négy hat hétig tartózkodnak a színhelyen. A kutatók munkakörük szerint szakosztályokra oszlanak: kozmológiai, geológiai, természeti udományi, geográfiai, stb.

A különböző szakosztályok közös gyűléseken számolnak be eredményeikről, ilymódon elkerülhetővé válik a túlságosan specializálódott munka s alkalom adódik a komplikáltabb kérdések-szakosztályok közötti megoldására. Másrészt a monográfisták kötelesek nap munkájuk eredményét cédulára felírni s a cédulákat az erre a célra szolgáló dossziék-ban elhelyezni, hogy szükség esetén mindenki hasznukat vehesse.

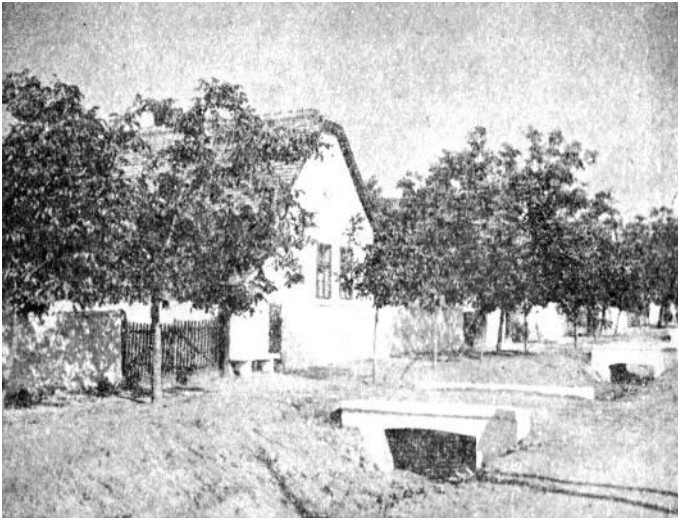
Falusi könyvtárakat állítottak fel, díjakat tűztek ki a legszebb falusi enterieur és a legszebb nemzeti öltözetre, ily módon akarva előmozdítani a háziipart. A monográfisták egyébként ahol csak tehetik segítségére vannak a városiaknak, szóval etikai és szociálpolitikai befolyást is gyakorolnak. A falusiak magatartása mindamelllett ellenséges.

Gusti professzor, aki később a bukaresti egyetem tanára, lett a romániai szociográfiai munkának már nemcsak hazájában, hanem külföldön is nagy propagandát fejtett ki. A Román Társadalmi Inanyagát kiállította Amsterdamban, Brüsszelben, Tokióban, továbbá Parisban tartott előadásai nemcsak szociográfiai szempontokból bírtak jelentőséggel, hanem a tudomány örve alatt Románia egységének fontosságát hirdették. A Román Társadalmi Intézet már működésének legelején igyekezett állandó összeköttetést teremteni a külföld hasonló célú intézeteivel. Ez sikerült is nekik, főként Parissal, a prágai, a brünni és a varsói társadalmi intézetekkel is élénk kapcsolatot tartott. Átiratot kapott a Magyar Szociográfiai Intézet is, mellyel csereviszonyba lépett kiadványaikat illetően.

A román szociográfiai kutatás egyik eredményeképen megállapítottak, hogy a világ legkisebb községe; Romániában van. Custura nevű román falu Lapusna megyében 1 házból és háztartásból (6 lélekből) áll. A román közigazgatás a helységet önálló községnek ismeri el. (Monitorul Oficial 1930. 17, p. 654.)

Csehszlovákiában ugyancsak a magyar ifjúság vette kezébe a szociográfia tudományának művelését, mely a regös járással kezdődött. A „Sarló” néven működő főiskolai szövetségbe tömörült ifjak sorra járták a falvakat, beszédbe elegyedtek a parasztokkal.

a vitákról s egyéb tapasztalataikról feljegyzéseket készítettek. (Erről hosszabb tanulmányt írt az „Erdélyi Fiatalok” 1930. júniusi számában Balogh Edgár) A sarlósek bejárták a Csallóközt, az Ipoly völgyét, Göraörmegyét, a Bodrogközt és a Tisza hatot. A „Sarló” az adatgyűjtés alapján felbuzdulva fel akarta állítani a Csehszlovákiai Magyar Szociográfiai Intézetet. 1931-ben a „Kisebbségi magyar ifjúság röpirata” címen jelent meg az a program, amely többek között az ottan élő magyar ifjúság szociográfiai tevékenységét is tartalmazta. A pozsonyi magyar egyetemi hallgató-



Falusi kép

ság 1931. nov. 15.-én a Kommensky-egyetem jogi karán gyűlést tartott, melyen kifejtette állásfoglalását a csehszlovákiai magyar akadémia megalakításával kapcsolatban. Az itt elhangzottak közül csupán a szociográfiára vonatkozó részt említem meg. Munkatervzetük legfőbb pontja „a munka anyagot a szlovenszkói magyar kisebbség adottságainak és adatainak reális megismerése adja. Eszköze a szociográfiai gyűjtés.” A szociográfiai gyűjtésre

*) Duka Zólyomi Norbert: A Kisebbségi Magyar Ifjúság röpirata. Pozsony: Pozsonyi Magyar Egyetemi Hallgatóság 1931. 24 old.

nézve pedig az alábbi indítványt terjesztették elő. — Meg kell itt jegyezni, hogy az alább következő tervezet alap kívánt lenni, egy a közeljövőben felállítandó, csehszlovákiai magyar szociográfiai intézethez.

Az indítványozó alosztály felállítását tervezi, melynek munkája három részre oszlik. 1. a szociográfiai anyaggyűjtés előkészítése, 2. az anyaggyűjtés és 3. az anyag feldolgozása. — Az előkészítés szerint a munkatársakat ki kell képezni a szociográfiai anyaggyűjtésre. E célból az alosztály vezetősége részletes kérdőíveket dolgoz ki, melyek e célra szervezett tanfolyamokon kerülnek megvitatás alá.



A szekszárdi vármegyeháza

Az anyaggyűjtés munkáját két osztály végezné, a városi és a falusi osztály,

A városok szociográfiai adatait az illető városokban huzamosabb ideig tartózkodó munkatársak, illetve az azokból alakult bizottságok gyűjtik Össze.

A falvak szociográfiai adatait a vezetőség által a munkatársakból alakított vándor csoportok végzik, a vezetőség által nekik kiutalt vidékeken. Céljuk itt, hogy állandó ilyen kutató munkatársakra tegyenek szert.

És végül az anyag feldolgozása következik oly módon, hogy a vezetőség áttekinthető gyűjteménybe foglalja a kitöltött kérdőíveket, összegyűjti és rendszerezi a fényképanyagot, továbbá sta-

(Lásd bővebben a „Sarló jegyében”^{*} című munkát, melyet a feldolgozását e célra megalakított bizottságoknak osztja ki. — A feldolgozás útján elért tanulmányokat az e célra létesített folyóiratban, továbbá előadások és kiállítások útján ismertetik. (Lásd bővebben a „Sarló jegyében” című munkát, melyet a „Sarló” 1931-iki pozsonyi kongresszusán adtak ki. Az egész vitanyagot tartalmazza. A Szociográfiai Intézetéről szóló rész az 54. oldalon). A Sarlósok ezen a kongresszusán is kifejtették a szociográfianak a lényegét és megállapították, hogy a statisztika, csupán kiegészítő melléktudománnyá válik a szociográfia mellett. A Sarló nagyobb arányú vándorlást, illetve szociográfiai felvételeket 1930-ban végzett, melynek eredményeképpen bepillantást nyerhettünk a „kisebbségi magyarság” gazdasági és társadalmi mozgásának dialektikus erőterébe. A Sarlósok a vándorlásaikról fényképfelvételeket is készítettek, melyekről kiállítást is rendeztek szociofotó címen.^{**}

A „Sarló” munkásságának beszüntetése után hosszabb ideig szünet állott be a felvidéki magyar ifjúság szociográfiai mozgalmában. 1937-ben kezdték el ismét a falutanulmányozó munkát a Prohászka Körök Szövetsége. Három tehetséges magyar ifjú Vájlok Sándor, András Károly és Hantos László irányításával a garamvölgyi magyar községeket járták be a magyar főiskolások és gyűjtötték az adatokat. A Felvidék hazatérésével megszűnt ez a munka, de az összegyűjtött adatokat feldolgozva őrizték meg a jövő számára.

A délvidéki magyarság egészen más körülmények között élt és nem állt módjában, hogy nagyobb szabású falukutató mozgalmat indítson. Mégis az ott élő magyar ifjúság közül néhányan megteremtették azt a kört, amelyik a magyar élniakarásnak tanújelét adta. Több magyar folyóiratot bocsátottak ki, melyek mindegyike a magyar sorskérdések tárgyalását tűzte ki. Így a Kalangya című folyóirat volt az egyik előharcosa a szociográfiai elgondolásoknak. Magyar újságíróknak sokat köszönhet a délvidéki magyarság, hogy elindították a magyar jogoknak írás útján való hirdetését.

^{*}) A sarló jegyében. Pozsony. Sarló Orsz. Vezetősége 1932. 190 l.

^{**}) Somogyi László: A magyar szociográfia a Felvidéken, Fiatal Magyarország. Bp. 1934. Nov. p. 184—5.

A magyarországi szociográfiai megmozdulások és tudományos intézeteink.

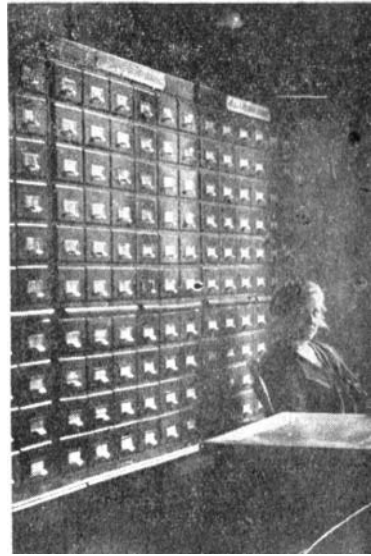


Hazánkban már régebben is foglalkoztak szociográfiával. Az egyetemi ifjúság radikális körei, főként a Galilei Kör tanulmányozni a magyar falut, melynek Braun Róbert volt az egyik legtudományosabb képviselője, az akkori szellemnek, a liberalizmusnak kívánt szolgálatot tenni. Megjelentettek néhány falu ismertető tanulmányt, melyeknek kétségtelenül megvoltak az érdemei, de ezekben a munkákban a politika erősebben volt képviselve, mint a tudomány. Intézményesen hazánkban csak 1924 óta foglalkoztak szociográfiával. 1924-ben a 2146-os miniszterelnöki rendelet felállította a **Magyar Szociográfiai Intézetet***. Az Intézet tervezetét

*) Kertész János: A Magyar Szociográfiai Intézet tíz éve. Tanítók Szövetsége. 1924. 8. p. 9—11,

gróf Teleki Pál terjesztette elő és Bethlen István akkori miniszterelnök írta alá az Intézet felállításáról szóló rendelkezést. A Magyar Szociográfiai Intézet élére Dr. Krisztics Sándor egyetemi tanárt nevezték ki. Az Intézet a rendelet értelmében 1924 májusában kezdte meg működését, ideiglenes elhelyezést az Országház felsőházi részében nyert, majd négy év után a Magy. Kir. központi Statisztikai Hivatal épületében kapott szállást. Kicsiny, de lelkes tisztviselői létszámmal kezdte meg nagy munkáját, az adatok millióinak gyűjtését. Krisztics professzor az elsők közt ismerte fel a szociográfia jelentőségét. Több kísérletet tett az adatgyűjtés terén. A kérdőíves rendszerrel egy értékes munkát adott ki 1928-ban. „Az államháztartás vizsgálata tömeglélektani kísérlet alapján”. Majd a Külföldi Magyarok Világkongresszusának tárgyalásain felvetette azt a gondolatot, hogy a külföldön élő magyarságot szociográfiailag kellene nyilvántartani, melynek felvételét a vezetése alatt álló Magyar Szociográfiai Intézet végezhetné el. (Krisztics: A Magyarok Világkongresszusának tárgyalásai Budapesten 1929. augusztus 22—24. a 217. oldalon). A Magyar Szociográfiai Intézetnek hármass feladatköre volt. 1. Bibliográfiai tevékenység, 2. Községi adattár, és 3. a magyar tudományosság szellemi katasztere.. Későbbben felvetődött a fényképtár létesítése, melyet azonban a költségvetés mostoha állapota miatt nem lehetett megvalósítani. Az Intézet bibliográfiai tevékenységének eredményeképpen jelentette évenként a Társadalomtudományi Bibliográfiát, melyben mintegy 600 folyóiratot dolgozott fel. A cikk anyagon kívül inég magyar, német, angol, francia és olasz könyveket is felvett. Az egész anyag szakrendszerbe foglalva hatalmas kötetekben került ki a nyilvánosság elé. Ez a nagyszabású munka nagy visszhangra talált nemcsak a környező államokban, hanem a távoli országokban és a tengerentúl is. (Társadalomtudományi Bibliográfia 1924—1928. kötetei, a többi kéziratban.) Feldolgozta továbbá évenként az összes kormányrendeleteket, törvényeket, helyhatósági szab. rendeleteket, melyet szintén könyvalakban hozott ki. (Kormányzati bibliográfia 1924—25. évekről.) Jelentős munkát végzett a községi adattár létesítésével, melyben összegyűjtötték a magyar városok és községek, továbbá a magyar vármegyékre vonatkozó anyagot. Ez az értékes cédula katalógus egyedül álló volt az országban, az Intézet kartotékjaiban nyert elhelyezést. Az Intézet igazgatósága az e téren végzett munkáról a következő jelentést készítette el. A Magyar Szociográfiai Intézetben feldolgoztak huszonkilenc topográfiai tartalmú munkát hatvanhét kötetben. 93 megyei és városi monográfiát 104 kötetben. 6

Folyóiratot 338 kötetben, összesen tehát 779 kötetet. (Ezekről lásd Krisztics: Szociográfiai elméletek és eszmények című munkában. Budapest: Magyar Szociográfiai Intézet 1940. a 10. oldalon.) E művek feldolgozása nyomán a községi adattár rézizóre több, mint egy millió különböző adatot tartalmazó cédulát készített el. A cédulák vármegyénként, járásokba és községek szerint vannak elhelyezve. Feldolgozták a M. Kir. Központi Statisz-



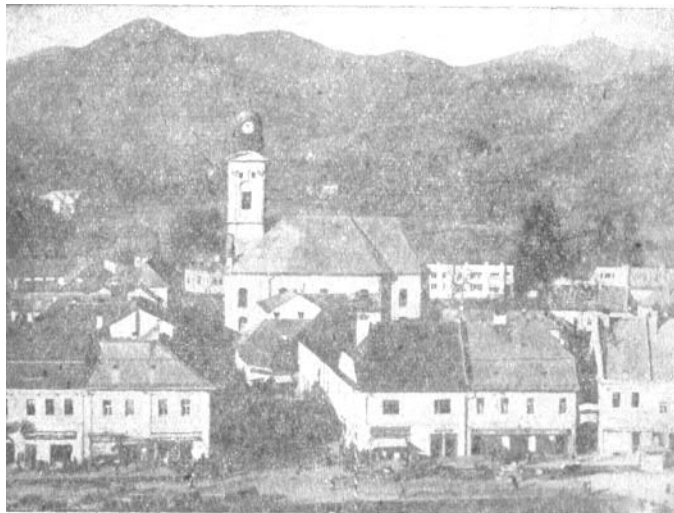
A Magyar Szociográfiai Intézet gyűjteményei

Társadalomtudományi bibliográfia

Községi adattár

tikai hivatal községenkénti népszámlálási és népmozgalmi adatait, továbbá a gazdasági és kultúrstatistikákat. Értékes feldolgozása volt az Intézetnek az Országos Levéltár anyagából főképpen a Dunántúlra vonatkozó úrbéri és adóösszeírások és a Magyar Nemzeti Múzeumban lévő Pesthy-féle kéziratos helységnévtári anyag. Ezenkívül az úgynevezett helytörténeti bibliográfiai gyűjtésében megtalálható minden magyar város, község és tájegységről megjelent könyv és cikk anyag, mely a kutatók részére kiváló tájékoztatásul szolgált. Külön erdélyi és bánáti bibliográfiai gyűjtése is volt. Szociográfiai térképeket készített, elsősorban Baranya

vármegyére és ezzel az illetékesek legnagyobb elismerését vívta ki. Teleki Pál gróf óhajára hozzáfogtak a szellemi kataszter elkészítéséhez. Ezt a gyűjtést kérdőíves rendszer útján végezték és hamarosan 800 tudós és szakember adatainak birtokában volt az Intézet, mely a külföld tájékoztatása céljából igen jelentős gyűjtése volt. Az Intézet kis szakkönyvtárral és későbbben egy folyóirattal rendelkezett, mely „Magyar Szociográfiai Intézet Közleményei” címen jelent meg. Egyes szakkikkekén kívül, publikálta az Intézet adatgyűjtéseinek alapján egy-egy község szociográfiáját és folyó-



Nagybánya látképe

tató)agosan jelentette meg a társadalomtudományi bibliográfiát. Újabb kiadása volt az összes magyar könyvek bibliográfiai össze, állítása, melyet Magyar Nemzeti Bibliográfia címen bocsátott a nyilvánosság elé. Az Intézet kevés de állandó szakképzett, gyakorlott és lelkes tisztviselőkkel dolgozott. Ezért tudta megindítani a nagyarányú bibliográfiai munkálatokat is. A kultuszminisztérium részéről három tanár nyert beosztást. Budapest Székesfőváros pedig a szellemi szükségmunka akció keretében évről-évre 80 embert bocsátott néhány hónapra rendelkezésre az adatgyűjtésre és részbeni feldolgozásra.

A szociográfiai munka mindazok feladatkörébe tartozik, kik sok emberrel érintkeznek, sokat látnak, hallanak, de egyben hiva-

Témánál fogva módjukban áll az emberek nevelése, az emberekkel való foglalkozás és gyakori érintkezés. Ennek tudatában fordult Teleki Pál a cserkészekhez*, egyetemi ifjúsághoz. A Magyar Szociográfiai Intézet vezetősége pedig megkereste a Tanítók Szövetségét, a jegyzőket, tanárokat és mindazokat, kik szívesen mélyedtek el a magyar nép tanulmányozásába. A Tanítók Szövetségének hivatalos lapjában sorozatos cikkekben hívtam fel az érdeklődést a tanítók körében a szociográfiai munkára**. Az Intézet megadta a Tanítók Szövetségének az irányelveket arra nézve, hogy hogyan kell. az adatgyűjtő munkát elvégezni. Részen ennek, részben a Magyar Társaság Falukutató Intézet tevékenységének eredményeképpen, részben a magyar tanítóságnak ezirányú lelkesedése készítette a Magyar Tanítóegyesületek Egyetemes Szövetségét, hogy 1935-ben kiadja a „Nemzettanulmányozás útmutatója” c. füzetet***. Ezzel azt kívánta elérni, — mintahogy a „Magyar Tanítókhoz!” címzett felhívásában Berkényi Károly elnök és Sugár Béla főtítkárral kifejtik, — hogy megszervezni kívánják a magyar tanítói kar állandó jellegű nemzettanulmányozási mozgalmát. Nem új terv ez a magyar népoktatás történetében. A falukutatás nagynevű” képviselői nyomán a magyar tanítók már 50 évvel ezelőtt elkezdték az adatgyűjtést. A Tanító Egyesületek irattáraiban száz meg száz községleírás és társadalomrajz őrizi ennek az úttörő vállalkozásnak az emlékeit. A világháború, a csonka országttest beteg élete azonban megakasztotta a magyar tanítóság községkutató tevékenységét. Ez a magyarázata, hogy e világszerte előretörő mozgalom magyar képviselői és gyakorlati munkásai ma nem a tanítók, hanem az országjáró fiatalok soraiból kerültek ki. Az Egyetemes Tanító Szövetség az idő parancsát követi, mikor a falu és városkutatást ismét életrekelti. Ez a kis füzet a következő főbb fejezeteket tartalmazza: Általános tudnivalók; — az adatgyűjtés szempontjaira és kérdéseire is kiterjed. A községre vonatkozólag mindennemű adatgyűjtést elvégezni kívánnak. Ezt a „Népművelési rész” címen foglalják össze. — A következő fejezet a „Népiskolai rész”, melyben a gyermek életét az iskolában és a családban kívánják adatszerűleg megismerni.

* Segítetek a magyar föld megismerésében. Vezetők Lapja 1928. 9, 10, 11. számok.

**) Kertész János: A szociográfia és a magyar tanítóság. Tanítók Szövetsége. 1934. 10. p. 6—7.

***) Nemzettanulmányozás Útmutatója. Bp. Magyar Tanítók Egyetemesége. 1935. 16 lap.

Ezeknek a megmozdulásoknak azután meg is volt az eredménye. A Széchenyi Szövetség is programjába vette a falukutatást. A Faluszövetség. A Magyar Megyék és Városok Országos Kongresszusa, A Duna—Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara és általában a többi Mezőgazdasági Kamarák részben a tanyakérdéssel, részben az őket érdeklő egyéb falusi és mezőgazdasági kérdések tanulmányozásával segítették elő a szociográfiai munkát. De egyéni falukutatók is egymásután indultak el a magyar föld felfedezésére. Kovács Imre, Féja Géza, Szabó Zoltán, Erdei Ferenc, Veress Péter és még sokan könyveket írtak és nagy vitákat rendeztek a szociográfia gyakorlati megvalósítására.

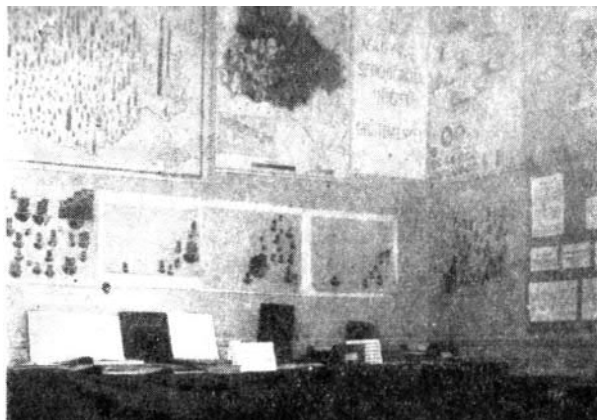
Meg kell emlékeznünk az 1926. esztendőben ugyancsak gróf Teleki Pál által létesített **Államtudományi Intézetről**, melynek igazgatója Márffy Albin miniszteri tanácsos volt, helyettese Rónai András, ki később a gróf Teleki Pál Intézet keretében továbbműködő Államtudományi Intézet igazgatója lett. Ez az Intézet is szociográfiai szempontból jelentős munkát végzett, mindenekelőtt a megszállt területekre vonatkozó adatgyűjtésével és a magyar kisebbségi sors tanulmányozásával.

A két Intézet adatgyűjtései segítettek elő a revízió gyakorlati megoldását, mely a komáromi, müncheni és bécsi tárgyalások eredményeihez vezetett.

Gróf Teleki Pál miniszterelnök korában sem hanyagolta el az adatgyűjtő munka irányítását. Intézetei nagy felkészültséggel dolgoztak és amikor elérkezettnek látta az időt, akkor előállott azokkal az adatokkal, amelyekkel sikerült aa elvesztett területek egy részét visszaszereznie. Amikor elmúltak a munkától túlhevített izgalmas napok, akkor elhatározta, hogy ezt az adatgyűjtőmunkát, melyet az Államtudományi Intézet és a Magyar Szociográfiai Intézet végeztek, bemutatja a törvényhozás tagjainak.* 1940 március 12-én a Magyar Élet Pártja Eszterházyutcai helyiségében hívta össze a kormánypárt tagjait és előadást tartott a trianoni, bécsi és komáromi tárgyalások előkészítéséről. Teleki Pál gróf miniszterelnök a páris-környéki béketárgyalások, majd a müncheni és bécsi tárgyalásokon felhasznált anyagot be is mutatta. Hatalmas térképek és a térképeken megjelölt vonalak jelezték a tárgyalási területet. Grafikonok, könyvek, iratok dokumentálták ezt a nagy munkát. Egy másik teremben bemutatta a megjelent képviselőknek és felsőházitagoknak a Magyar Szocio-

*) Az összes budapesti napilapok. 1940, márc. 13.

grafiai intézet adatgyűjtő munkásságát is, hol ugyancsak térképek, könyvek, továbbá kartotékok a magyarországi községekről és grafikonokkal ábrázolták azt a tudományos szociográfiai munkamely ezekben a tudományos műhelyekben készült. Az előadást mindvégig nagy érdeklődéssel hallgatták a megjelentek és az Intézetek munkatársai büszkék lehettek arra az elismerésre, amely ott úgy az előadó, mint a hallgatóság részéről elhangzott. Mielőtt a nagyobb arányú szociográfiai mozgalom elindult volna hazánkban, egy kis tehetséges csoport bontott zászlót Sze-



A Magyar Szociográfiai Intézet gyűjteményei

geden. Mozgalmukat a „Szegedi Fiatalok” néven ismerték meg. Egy munkaközösséget létesítettek, melyben olyan ifjak foglaltak helyet, kik alkalmasak arra, hogy a magyar falut tanulmányozzák. Két legjelesebb tagja volt ennek a megmozdulásnak Buday György és Ortutay Gyula dr. Előbbi a népről képezett felfogását művészi hajlamánál fogva művészileg fejezte ki, utóbbi pedig a néprajznak volt nemcsak egyik legjobb ismerője, hanem egyik leglelkesebb gyűjtője. Hozzájuk még több kiváló ember csatlakozott, így többek közt Tomori Viola, kinek néhány szociográfiai munkája nagy érdeklődésre tartott számot és Reitzer Béla, ki főként gazdasági szempontokból tanulmányozta a társadalom kérdéseit.

Szeiberth János, már régebben (1930) „A szervezett falufejlesztés” címen adott ki egy munkát, és ebben határozott irányt szab a falukutatók részére. Felhívta nemcsak a falukutatók, hanem az érdekeltek figyelmét is arra, hogy a falufejlesztési törek-

vések sokfelé ágazó irányainak az összefoglalására nincs meg a megfelelő szervünk. Munkájában egy falufejlesztési intézet megszervezését tartaná célszerűnek. Foglalkozott a gazda-titkár és a falu-titkár intézményének megvalósításával is. De még sok életrevaló és megfontolandó ötletet vetett fel.

Ezeknek a tanulmányoknak igen élénk visszhangja volt, nemcsak a szaksajtóban, a tudományos folyóiratokban, hanem a napilapokban és az illetékes köröknél is visszhangra talált. Zilahy Lajos jeles írónk ugyancsak bekapcsolódott a falu népének megmentésére elindult mozgalomba és 1933 ápr. 16-án a Pesti Naplóban a következőket írta: „Sürgősen fel kell dolgoztatni és meg kell szerkeszteni Magyarország szociográfiai térképét. E térkép segítségével felkutatni e milliós tömeg elhelyezkedésének lehetőségét.” Zilahy cikkének további visszhangjaként Gömbös Gyula miniszterelnöksége alatt a miniszterelnökségen egy értekezletet tartottak azon célból, hogy hogyan lehetne tökéletesen a szociográfiai térképet elkészíteni. Erre az értekezletre meghívták az összes érdekeket, így a mozgalom átterelődött hivatalos helyre is. Karöltve haladt tovább a lelkesedés és a tudomány, a kormánykörök, illetve hatóságok elgondolásaival. Mindenesetre a falukutató mozgalomnak az az eredménye volt, hogy napirenden tartotta a kérdést és aligha lehetett ennyi propagálás után háttérbe szorítani.

Orbán András állami tanítóképzőintézeti tanár Nyíregyházán igen komoly szociográfiai munkát végzett azáltal, hogy kiadta, a szülőföldismereti anyaggyűjtő füzetét. Ennek alapján már 1934-ig mintegy 250 községben folyt adatgyűjtés.

Ehhez hasonló tevékenységet fejtettek ki Egerben is, hol Málnási Ödön tanár oktatott ki számos ifjút arra, hogy hogyan tekintsenek be a falu életébe és így évenként mintegy 10—15 faluból hoztak egy-egy problémakört aprólékosan feldolgozó leírást. A gyűjtési köre főként a hét észak-keleti vármegyére terjedt ki és errenézve értékes gyűjteményt sikerült összeállítania.

Gábor Lajos a kalocsai népművészet lelkes gyűjtője és az ottani városi múzeum és népművészeti ház igazgatója nagy szorgalommal és önfeláldozással gyűjti a kalocsa-vidéki népművészetet, tanítja erre a tehetséges vidéki népességet, megfigyeli népszokásaikat. Erről 1937-ben egy kis tanulmányt adott ki „Kalocsa-vidéki népművészet és népszokások címén”. (Kertész János: Szociográfia és népművészet. M. Népművészet. 1943. aug.)

Dr. Dömötör Sándor szociográfiai szempontból értékes sorozatot indított el: „Képek Balatonkenese múltjából és jelenéből” címen. Ezideig a sorozatban 9 füzet látott napvilágot. A szerkesztő

minden szempontból kívánja — egy-egy külön füzetben — megvilágítani Balatonkenese községet. Ezeket írja egyik legutóbbi füzetében: „A magyar tudomány egyik igen fontos kötelessége a nemzetnevelés szolgálatában a falvak, a puszták, a vidéki városok helyi egységeik népében tudatosítani a helyi történelem folya-



Kalocsakörnyéki népviselet

matosságának kiemelésével a szokások, a nyelv, a viselet, a gondolkozásmód, stb., magyarságát, magyaros vonásait. — Fokozottan nő ez a kötelezettség a Balaton mellett lakó ősi nép magyarságáért, magyarságának megmentéséért.” — Egyelőre próbaképpen egy balatoni község hagyományait kívánja napvilágra hozni. „Ne csak a jelen fűzzön minket ehhez a gyönyörű földhöz és csodálatos tóhoz, hanem a múlt emlékei is.” Ezekben a füzetekben való-

ban eddig ismeretlen adatokat tárt fel részben a szerkesztő, részben az ő irányítása alatt álló sorozat munkatársai.

Az ország különböző tájain a szülőföld iránti rajongás indított el helytörténeti vonatkozású munkákat. Az ország legkülönbözőbb részein levő városokban vannak folyóiratok, melyek a várost és környékét, vagy a vármegyét ismertetik, így például Debreceni Szemle, Soproni Szemle, Új Magyar Múzeum (Kassa), Szabolcsi Szemle (Nyíregyháza)- Kolozsvári Szemle, Miskolci Jogászélet, Hajnalodik (Kecskemét), vagy az Ungváron megjelenő Hajnal, a Győr: Szemle. Dunántúli Szemle, Délvidéki Szemle, stb. Továbbá a helyi vonatkozású kisebb lapok is foglalkoznak szocio-



Újvidéki városháza

gráfiai leíró és helytörténeti tanulmányokkal, mely tanulmányok és cikkek összegyűjtését a Magyar Szociográfiai Intézet a helytörténeti bibliográfiájában gyűjtötte össze, komoly tényezői a magyar szociográfia fonásainak. De mint ahogy folyóiratok és napilapok cikkekkel segítik elő ezt a honismertető munkát, úgy egyes iskolák, intézmények, egyetemek, tudósok és írók kiadványokkal, kiadvány sorozatokkal, monográfiákkal gyarapítják ezt a különösen az utóbbi időben erősen fellendült honismertető tevékenységet.

1933-ban Budapesten alakult meg a **Felvidéki Tudományos Társaság**. A társaság vezetői: dr. Steier Lajos és Dr. Flachbart Ernő voltak. A Felvidéki Tudományos Társaság célul tűzte .ki, hogy a Felvidék történelmét, ethnográfiáját, statisztikáját tanul-

Mányozza, adatokat gyűjtsön. De további programja is volt, úgymind jogtudományi, nyelvészeti, társadalmi és gazdasági szempontokból is vizsgálni a Felvidék helyzetét. A Társaságban tömörítik azokat a tudósokat, írókat és publicistákat, akik a Felvidék területének és népeinek kérdését behatóan ismerték. Kiadványaik útján kívánta a világ elé tárni a magyar Felvidék helyzetét. A Társaság munkássága alatt bebizonyította, hogy mily komoly



Kassai székesegyház belseje

és jelentős munkát végez hazánk e fontos vidékének megismertetése céljából. Kiadványai bizonyítékul megmaradnak könyvtárainkban, (Felvidéki Tudományos Társaság, Felvidéki Magyar Hír lap 1938. November 27. 13.-ik oldal.)

Jelentőe volt a **Magyar Társaság** tevékenysége a falukérdés tanulmányozásában. A Társaság keretében alakult meg a **Falukutató Intézet** is 1934-ben, melynek elnökévé Dr., Steinecker Ferenc egyetemi tanárt választották meg. Számos kiadványával és Bodor Antal dr. alapvető munkáival erős lendületet adott a ma-

gyar falukutatásnak. A Falukutató Intézet mellé egy bizottságot szerveztek, mely bizottságnak tagjai Árokháty Béla, Benisch Artúr, Gortvay György, Ihrig Károly, Gesztelyi Nagy László, Krisztics Sándor, Konkoly Thege Gyula, Magyar Kázmér és Némethy Béla lettek. 1935-ben két munka jelent meg Bodor professzor tollából az egyik „A Falukutatás vezérfonala” címen. Ez a könyv tulajdonképpen egy igen részletes kérdőív mindazok számára, kik nem elméleti, hanem gyakorlati úton kívántak a falukutatás szolgálatába állani. A könyv mindenekelőtt megmagyarázza a falukutatás jelentőségét. Hivatkozik külföldi példákra, régi magyar falukutatókra, megemlékezik számos intézmény falukutató tevékenységéről. A könyv igen széles rétegekben terjedt el és a vezérfonal alapján számos községi monográfia is elkészült.

A másik munka, mely ugyancsak Bodor Antal műve, melyhez Steinecker Ferenc professzor írt előszót „Honismeret Könyve” címen került ki a sajtó alól. Ebben a munkában többen írtak és úgy elméleti, mint gyakorlati szempontokból boncolták a falukutatás kérdéseit.

A Magyar Társaság község monográfia pályázatok kiírásával is előmozdítani kívánta a községleírások megteremtését és a magyar ifjúságnak ezzel a kérdéssel való gyakoribb foglalkozását. Néhány igen értékes munka a pályázat eredményeképpen jelent meg, melyeknek felsorolását a bibliográfiában közreadom.

Külön kell megemlékeznünk Steinecker Ferenc egyetemi tanárról, ki a magyar falukutatómunka leglelkesebb tudósa közé tartozott. Ő volt az első, ki a Közgazdasági egyetemen bevezette a falukutató munka tanítását. Már 1920-ban mint kötelező tantárgy szerepelt a falupolitika. Az előadások mellett külön falupolitikai szemináriumot is tartott fenn.

Az Országos Széchenyi Szövetség hagyományosan műveli Széchenyi szellemében a falukutatást, 1936-ban nagy ankétot rendezett, melyen az egész mozgalom eddigi eredményeiről nyújtott beszámolót. Erről a magyar szociográfia történetének is egyik érdekes állomásáról a Dr. Uray Gusztáv irányítása alatt álló „Széchenyista Ifjúság” című folyóirat 9—10. száma számolt be részletesen. Ez a füzet, melyben a felszólalók beszédeit is részletesen hoaza a szerkesztő, a falukutatás irodalmának komoly forrásmunkája maradt. Az értekezleten felszólaltak gróf Teleki Pál, Schandl **Károly**, Steinecker Ferenc, Krisztics Sándor, Bodor Antal, Nóvák Gyula, Juhos Lajos, Halász Miklós, Szabó Zoltán, Ungváry Sándor, Soós Adorján, Kun Lajos, Kardos Béla, Somogyi Ferenc, Wittig Gusztáv, Udvardi-Lakos János, Kovács Imre, Ternák Gábor.

Darnay Ferenc, Szócs Elemér és Pallós Lajos. Ezen a falumunkás találkozón Teleki Pál gróf nagy beszédben ismertette az egész mozgalomnak a múltját, jelenét és vázolta a jövőre nézve a további feladatokat. Ez a találkozó volt tulajdonképpen az első alkalom, amikor az ország különböző tájain megindult falukutatók összejöttek, hogy megtárgyalják az e kérdésben felmerült összes problémákat. Megjelentek az összes figyelembevehető szervezetek. Képviselheték magukat a Falugazda Szövetség, a Magyar Szocio



Az Országos Széchenyi Szövetség gyűlése 1936-ban Teleki Pál gr. vezetése és Uray Gusztáv dr. elnöklete alatt

gráfiai Intézet, a Magyar Társaság Falukutató Intézete, a Debreceni Gazdasági Akadémia, az Egeri Jogakadémia, a Keszthelyi Gazdasági Akadémia, a Pécsi Széchenyi Szövetség, a Sárospataki Ref. Főiskola, A soproni Faluszeminárium, a Soproni Evangélikus Tanítóképző Intézet, a Soproni Teológiai Ifjúsági Kör, a Federatio Americana, a Pécsi Erzsébet Tudományegyetem Közegészségtani Intézete, a Cserkészszövetség, a Mosonvármegyei Diák Szövetség, a Pápai Faluszeminárium, a Pro Cristo Diákszövetség, Soli Deo Glória és még több intézmény is. Az Országos Széchenyi Szövetség falumunka központja hozta össze ezeket az intézménye-

ket és szakembereket, hogy velük egyetemben megtárgyalja a szükséges tennivalókat.

Dr. Uray Gusztáv célja az volt, úgy a folyóiratában, mint falukutató munkásságában, hogy a falumunkát intézményesítse. Célját — amint a Táj- és Népkutató Központot felállították — elértnek vélte. Azonban még mielőtt felhagyott volna munkásságával „Jelenkor” címen adott ki egy falukutató folyóiratot, majd az Orsz. Széchenyi Szövetség Könyvtára sorozatban „Falumunka” címen adt? ki az első füzetet, melyben Mezőkövesd leírását és örökség szociográfiáját adta közre, továbbá Budai Kálmán „A Statisztika és szociográfia szerepe a settlement munkában” c. tanulmányát közölte. Dr. Péter Ernő vette azután át az Országos Széchenyi Szövetségben a falukutató munka irányítását, kinek számos munkája jelent meg a Széchenyi kultusz szolgálatában.

Sárospatakon a Főiskolások Faluszemináriumának irányítója Ujszászy Kálmán tanár volt, ki egy munkát írt „A Falu” — Útmutatás a magyar falu tanulmányozásához”-----címen. Előszavát így vezeti be: „Nemzetünk újjáépítésének alapja a magyar falu és annak népe. Úgy belső értékeinél, mint számbeli súlyánál fogva az a fundamentum, amelyre nemzeti életünk épületét emelni kell.” Könyve ugyancsak kérdések tömegét gyűjti egybe, melynek alapján számos falu monográfiát jelentettek meg. Főbb címei: — A faluközösség élete, a közösségi élet összetevő tényezőinek rajzában; — Természeti tényezők, emberi tényezők; — A transzcendens tényező és végül — a Faluközösség élete a közösségi élet kísérő tárgyainak és jelességeinek rajzában. — A debreceni Tisza István Tudományegyetemen 1937. év május 5-én Dr. Steinecker Ferenc egyetemi tanár „A falukutatás célja” címen tartott előadást,* amelyben a tőle megszokott tárgyilagossággal ismertette a falunak a jelentőségét és a falu tanulmányozásának fontosságát. Hivatkozott Tessedik Sámuelre, ki ezt a munkát 150 évvel ezelőtt kezdte meg, említette Bél Mátyást, Rhiel német szociológust, Weigerth Józsefet, a kölni egyetelen Wiese Leopoldot. Amerikában Roosevelt Tivadart ki az első világháború előtt küldött ki egy nagyobb bizottságot abból a célból, hogy a vidéki életviszonyokat tanulmányozzák. Hazánkban a falu tanulmányozására Rubinek Gyula földművelésügyi miniszter létesítette a Falu-Szövetséget, de ezen szövetség előtt egy radikálisabb irányzat, a Huszadik Század c. fo-

*1) Steinecker Ferenc: A falukutatás célja. Debrecen: Tisza István Tudományegyetem 1937. 19 l.

lyóirat hasábjain és a Galilei Kör foglalkozott falufelvételekkel. Megemlíti ezen irányzatnak egyik legkomolyabb kutatóját Braun Róbertet. Munkájában továbbá azt írja, hogy a falukutatáshoz elfogulatlan tiszta szívvel kell hozzányúlni. Nem lehet sem pártpolitikai, sem vallási meggyőződéssel hozzáfogni. Azt sem szabad, hogy a falukutatás a radikális felfogás eszköze legyen.

A Prohászka Ottokár Társaság egyik főfeladatának tűzte ki hazánk megismerését a szociográfia módszereivel. Munkásságát négy pontban foglalhatjuk össze, mégpedig: az első a beteg orszá-



A debreceni Gr. Tisza István Tudományegyetem

test megvizsgálása — a magyar falvak és városok pontos szociográfiai ismerete. A társaság tagjai 58 község szociográfiájának megírására vállalkoztak, de ezen továbbmenőleg azt is célul tűzték ki, hogy a magyar gyermek életviszonyait vizsgálatuk tárgyává tegyék és erre nézve 102 faluban és városban végeztek megfigyeléseket. A cél az volt, hogy a szociográfiai munkákat könyvalakban is megjelentessék. Második munkapontjuk értelmében tanulmányozni és terjeszteni kívánták Prohászka Ottokár társadalompolitikai eszméjét. A harmadik munkapont előadások tartása, a negyedik a népvédelem. Ezen munkaprogramm keretében Kőszegpaty község 49 cseléd családjának azaz összesen 177 embernek vizsgálták az életét, de egyben arra is törekedtek, hogy ezeknek helyzetük megjavításáfa illetékes helyen lépéseket tegyenek. A társaság irányítását Dr. Tamás József tanár végezte.

Temérdek adatot gyűjtöttek össze, sajnos azonban az adatok útján történt feldolgozás közzétételére ezideig nem került sor.

A szociográfiai kutatások későbben érthető okokból áttekintettek nemcsak a falusi népességnek és a falunak a vizsgálatára, hanem a városi lakosságra, illetve a város tanulmányozására. Ennek egyik igen tanulságos megnyilatkozása volt a kispesti Szociáldemokrata Párt községi képviselő csoportjának a kiállítása „Kispest szociográfiája” címen. — Ezzel kapcsolatban Jahn Ferenc dr.* egy kis füzetet adott ki, mely ismerteti a kiállítás anyagát. Bevezetőül „Mi a szociográfia?” címen ad egy kis rövid ismertetést. Többek között ezeket mondja: „Emberi közösségek vetülete. Az egymásra utalt, tehát társadalomba tömörült emberek



Gr. Széchenyi István nagyecenki kastélya

együttélésének mikéntjét, törvényeit boncolgató elemzés. Mi teremtette meg a szociográfiát, — teszi fel a kérdést, — mire a válasz: az ébredező társadalmi lelkiismeret. "Továbbá azt írja, hogy „a szociográfia rámutat arra, mi van a számok, adatok mögött, tények száraz valóságán keresztül lopja be magát agyunkba és lelkünkbe: ember ismerd meg az életedet, amely elválaszthatatlan a hozzád hasonlók életétől. Lásd meg útjaid irányát, mérd le azokat vágyaid, jogos követeléseid, elgondolásaid mérlegén s az eredmény — a szociográfia tanulsága.”

A kispesti kiállítás, melyben a rendezők saját bevállalásuk szerint — igen helyesen — nem az általánosot, hanem a tipikusát igyekeztek kidomborítani és mindazt feltárni, ami Kispestet megkülönbözteti más városoktól. — A kiállítás anyagában szerepel

*) Jahn Ferenc: Kispest szociográfiája (Kiállításvezető). Kispest 1957. 16 lap.

táblázatokon Kispest földjének története, fejlődése, mai helyzetképe, továbbá, egészségügye, népmozgalma, szegénygondozás, inségakció, közművek, kultúra, közlekedés, ipar, kereskedelem, köz-igazgatás, költségvetés és a választások eredményei. A szociográfiai kiállítás nagy érdeklődésre tartott számot. Igen célszerű lett volna, ha má? városok is elkészítették volna adatgyűjtésüket ilyen grafikus táblázatos ábrázolással. A kiállítás anyagát később az Országos Szociálpolitikai Intézet is bemutatta a nagyközönségnek. **A Magyar Városok Országos Szövetsége** abból a célból alakult, hogy a városok közti érintkezést előmozdítsa, kulturális téren támogassa a magyar városokat és idegenforgalmi szempontok-

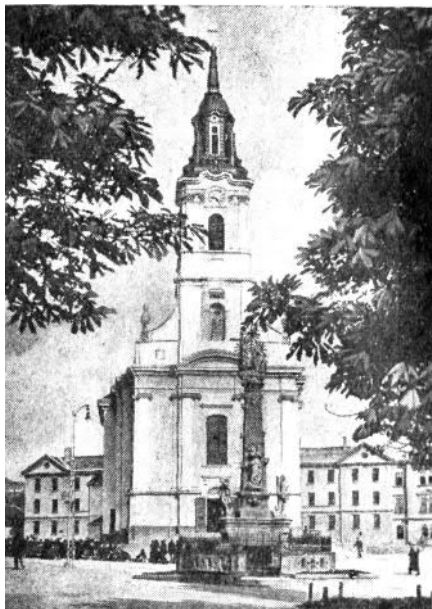


A nagyváradi városháza

ból elősegítse azok lehetőségeit. A Szövetség hivatalos lapja a „Városok Lapja” Lukács Ödön min. osztályfőnök szerkesztésében gyakran közöl városismertető cikkeket, szociográfiai vonatkozású városismertetések. A szövetség jelentős adatgyűjtést végzett a magyar városok idegenforgalmára, melyben nagy érdeme volt dr. Medriczky Andor székesfővárosi tanácsjegyzőnek. A szövetség másik felkészült előadója. Ruisz Rezső, ki méltó helyet foglal el a magyar szociográfusok soraiban is, hiszen adatgyűjtő tanulmányai valóságos szociográfiai feldolgozások.

Miután a szociográfia tudományát az elmondottakból nagyvonalakban megismerhettük, azt tapasztalhattuk, hogy a tudományoknak valamennyi ágát tudjuk alkalmazni szociográfiai munkásságunknál, így nagy érdeklődéssel kell a szociográfusnak la-

pozgatni szakfolyóiratainkat is. Legközelebb áll mégis a szociográfiához a vele különben is rokon tudomány a statisztika, így elsősorban a statisztikai vonatkozású folyóiratokat kell figyelembe venni. A Magyar Statisztikai Szemle és a Móricz Miklós által szerkesztett Statisztikai Tudósító vagy röviden Stud, — a szociográfiai munka szempontjából az első helyen szerepelnek. Ha a Studnak számait átlapozzuk számos községleírást, parasztesaládok ház-

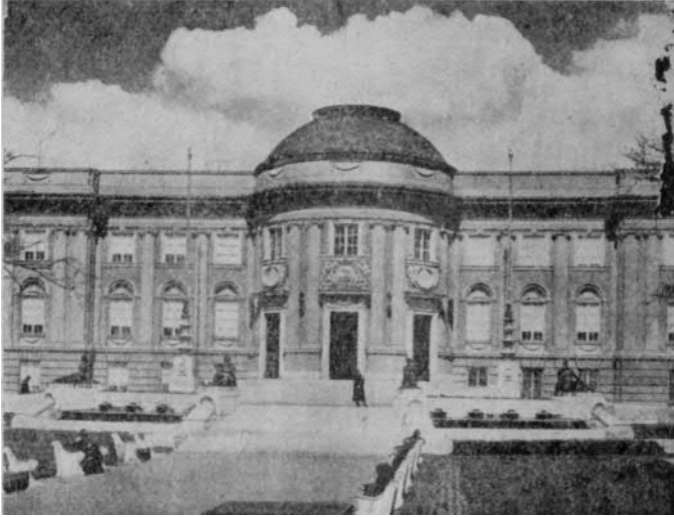


Szekszárdi róm. kat. templom

tartási adatait, vagy egyéb falukutató cikkeket és hasznos adatokat találunk.

A hivatalos elgondolásokon túl magánkezdeményezések is történtek e téren és több kiadó vállalkozott arra, hogy elkészítse egy-egy országrész vagy egy-egy vármegye, illetve város monográfiái leírását. A Tudományos Akadémia támogatásával, de magán vállalkozásban jelentek meg a múltban a magyar vármegyék monográfiái Borovszky Samu szerkesztésében. A mai nehéz időkben is indultak hasonló vállalkozások, melyek az illetékes körök erkölcsi támogatását élvezték. Az újabb idők vármegyei monográfiái közül meg kell említeni A Magyar Vármegyék és Városok Szo-

ciográfija Kiadóhivatalának kiadásában megjelent szociográfiai sorozatos munkát, (eddig megjelentek Csongrád, Szabolcs, Borsod. Abaúj, Ung, Zemplén, Hajdú. Magyar Városok, 70 éves Budapest), amely tulajdonképpen a Borovszky-féle monográfiák felújítása volt. Ezekben a munkákban már a szociográfiai elgondolás nagyobb mértékben nyilvánult meg és így különösen a népségnek az ismertetése, a táplálkozás és élelmezési viszonyok, a népszokások, a földkérdés és az új kor által alkotott tech-



Debrecen: Déry múzeum

nikai berendezkedések és felkészültség adott képet a mai magyar életről.

Ugyancsak Teleki Pál gróf alapítása volt 1938-ban a „**Táj és Népkutató Intézet**”, melyet a nemrégien elhunyt kiváló tudós Györffy István szervezett meg. Ennek az intézménynek célja volt a magyar föld, táj és faj feltárása helyszíni kutatások alapján. Az 1941-ben történt átszervezések alkalmából ez az Intézet is elvesztette önálló jellegét és mint az Államtudományi Intézet Táj és Népkutató osztálya működik. Az Intézetnek is megjelent már néhány kiadványa, melyek a magyar szociográfiai munkának jelentős forrásai. Kádár László egyetemi magántanár, aki az Intézet irányítója volt legutóbb „A magyar nép tájszemlélete és Magyar-

ország tájnevei” címen jelentette meg szociográfiai munkáját 1941-ben. Mády Zoltán könyve „Tanulmányok egy sárközi falu társadalmáról” 1942-ben került ki a sajtó alól. Újabb kiadványuk Bonczos Miklós államtitkár műve: „A táj és napkutató szeptember a szociálpolitikában”. Ez az osztály a helyszínen történő adatgyűjtéseket kívánja a jövőben fokozottabban végezni. 1942 nyarán a Bácskába letelepített székelyek által létesített falvakat tanulmányozták. A Magyar Szociográfiai Intézetnek megszűntetése után a Szociográfiai Intézet adatgyűjtésének nagyrészét ez



A hajdani Visegrád

az osztály kapta és így nagyobb felkészültséggel foghatott hozzá a további tudományos szociográfiai kutatásokhoz.

1939-ben alakult meg a bölcsészeti kar kebelében Eckhardt Sándor egyetemi tanár irányításával a **Magyarságtudományi Intézet**. Az Intézet létrehozásánál nemcsak az lebegett az alapítók szeme előtt, hogy bizonyos részlettudományok körében anyagot gyűjtsön, hanem az, hogy a magyarság összefüggő, teljes rajzához részint előmunkálatokat végezzen, részint, hogy e feladat megoldásához szükséges feldolgozásokat elvégezze. A Magyarságtudományi Intézet első jelentése az 1939/40. tanévről a következőkben ismertette az Intézet munkatervét.*

*) A Budapesti m. kir. Pázmány Péter Tudományegyetem bölcsészeti I. kára Magyarságtudományi Intézetének működése az 1939/40. tanévben. Budapest, 1940. 17 oldal.

1. A néptan (hagyománygyűjtés, népzene, tánc és zenetörténet, 8tb.) területén jelentős gyűjtést végeztek. Ennek eredményeképpen megjelentették Áj község teljes népzenei leírását. Magyar Néprajzi Atlasz elkészítésének gondolata is felmerült. Megjelent Ortutay Gyula „Fedics Mihály mesél” című munkája.

2. A magyar nyelv (nyelvjárások, nyelvhelyesség, nyelvatlasz) kérdéseinek kutatása.

3. A magyar műveltség és társadalom történetének és mai állapotának ismertetése.

4. Településtörténet vagy népiségtörténet, erre nézve a tervezetet Mályusz Elemér, Kniezsa István és Gáldi László professzorok dolgozták ki. Ezek szerint összegyűjtik az összes hazai családneveket, részben történeti szempontból, részben alfabetikus sorrendben és ezzel kapcsolatban még egy katalógust készítenek, ahol a családneveket nyelvészeti szempontból magyarázzák.

5. Világmagyság, a magyarság és nemzetiségek, a megszállt területek magyarsága, és a külföldi magyarság tudományos kérdéseivel való foglalkozás. Nemzetiségi vidékekre kutatókat küldenek ki, ahol különösen az ott élő magyarságot, a szórvány magyarságot kívánják tanulmányozni.

6. A magyar művészet és népművészet adatainak gyűjtése.

7. A magyarság lelki alkatának kérdése.

8. Antropológiai vizsgálatok.

9. A Magyarország és a magyar haza őstörténetének kutatása.

Néhány lelkes ifjú látott hozzá a megszervezéshez. Pályázatok kiírásával mozdítják elő az adatgyűjtést. Azóta megjelent már az Intézet újabb évi beszámolója is, melyekből láthatjuk, hogy minő nagy és értékes munkát végzett már idáig is a Magyarságtudományi Intézet.

Érdekesen foglalkozik tanulmányában Rézler Gyula a magyar szociográfia tudományának kérdéseivel. Munkája „A magyar társadalom leírás kialakulása az elmúlt évtizedben” címen jelent meg. Ez a tanulmány négy fejezetre oszlik, mégpedig: Társadalom leírásunk kezdetei; — A politikai társadalomkutatás és a tudományos társadalomleírás viszonya; — A tudományos társadalomleírás irányai és eredményei; — és végül Társadalomleírásunk feladatai. Rézler munkája is azok közé a kevés forrásmunkák közé sorolható, melyek a magyar szociográfia tudományával szakszerűen foglalkoznak. Megemlékezik számos tanulmányról, melyek az utóbbi két évtizedben a magyar néppel és faluval foglalkoztak. A forrásmunkákra való hivatkozás teszi különösen értékessé ezt a munkát.

Másik tanulmánya nemrég hagyta el a sajtót „Falukutatók és

szociográfusok” címen. Ebben a munkában rövid áttekintést ad az elmúlt évtized társadalomleíró tevékenységéről. Tanulmányából megállapítható, hogy ezzel a kérdéssel mily lelkesedéssel és mily alaposággal foglalkozik. Kritikát is gyakorol, melyben nem elfogult. Tanulmánya a szociográfiai irodalomnak komoly forrása. Szemes Gábor a Protestáns Tanügyi Szemléltén (1041-ben) állított össze ugyancsak egy ilyen szociográfiai összefoglaló tanulmányt, „Szülőföld-ismereti gyűjtemény, táj- és népkutató munka a nevelés szolgálatában” címen. Ez a tanulmány, mintahogy a szerző is megállapítja a táj- és népkutatás problémáit elsősorban a lyceumok és a tanítóképző akadémiák szempontjából vizsgálja.



Ungvári gör. kat. templom Kárpátaljai Tudományos Társaság székháza

de elgondolásai több vonatkozásban érvényesek a gimnáziumok célkitűzéseire is. Ez a tanulmány a nevelésügyi személyzet részére nyújt irányelveket a szociográfiai feldolgozás szempontjából. Hivatkozik a szerző a közoktatásügyi igazgatásról szóló 1935. évi VI. tc. végrehajtási utasítására, melyben az áll, hogy „az iskola-felügyelő buzdítsa a tanári testületet az intézet székhelye és Környéke történeti, földrajzi, természetrajzi, néprajzi, stb. adatainak összegyűjtésére, hogy ezáltal minden intézet saját környékének mintegy kultúrközpontjává váljék.” Ez a rendelkezés az összes kö-

zépiskolákra vonatkozott. Szemes Gábor ebben a tanulmányában üdvözli a kultuskormány azon rendelkezéseit, mely az Országos Táj- és Népkutató Intézetet felállította, megjegyzi, hogy a táj- és népkutató munka a közép- és középfokú iskolákban kimondottan a nevelés és pedig a nemzeti és állampolgári nevelés szolgálatában áll. Célja nem a nép közötti felelőtlen izgatás, vagy újság cikk ízű könyvek és röpiratok gyártása, hanem az, hogy a diákságot megismertesse az élet ezernyi küzdelmével, a magyar földdel és a magyar néppel.

A Kárpátaljai Tudományos Társaság 1941-ben kezdte meg működését Ungváron Kozma Miklós kárpátaljai kormányzóbiztos igazgatása alatt, azon célból, hogy tanulmányozza és adatokat gyűjtsön Kárpátalja földjére és népére. Ennek a Tudományos Társaságnak a működéséről már sokat hallottunk. Tevékenysége beleillik a szociográfiai munkába. Folyóirata a Zorja (Hajnal) komoly tanulmányaival méltóképpen járul hozzá a magyar szociográfiai kutatáshoz, melynek a magyarság kutatásán kívül kötelessége a Szent Istváni birodalomban élő minden nép tanulmányozása is. A ruszin-magyar kapcsolatok kiépítése és a ruszin nép teljes megismerése nemcsak a magyarországi ruszin nép felemelkedését jelenti, hanem a ruszinok megismerése érdekében áll a magyarságnak is és beletartozik a magyar egészséges nemzetiségi politikába. Az új kárpátaljai kormányzóbiztos Tomcsányi Vilmos Pál követi elődjének munkatervezetét, A Társaság ügyvezető igazgatója dr. Havajda János pedig a tervek gyakorlati keresztülvitelezője. A Társaság munkásságáról a kiadott jelentések alapján több helyen is beszámoltam.*

Dr. Krisztics Sándor a budapesten létezett Magyar Szociográfiai Intézet helyébe, a Pécsi Erzsébet Tudomány egyetem kebelében 1942. év elején újból felállította, mint egyetemi intézményt a **pécsi Magyar Szociográfiai Intézetet**. (91.702/1942. V. K. M. rend.) ahol folytatja azoknak a kiadványoknak a sorozatát, melyet még Budapesten megindított. Az Intézet folyóirata és azok mellékletei a Társadalomtudományi bibliográfia és a Nemzeti Bibliográfia. A Községi Adattár és a Szociográfiai Értekezések Tára eddig megjelent számaint a bibliográfiában sorolom fel.

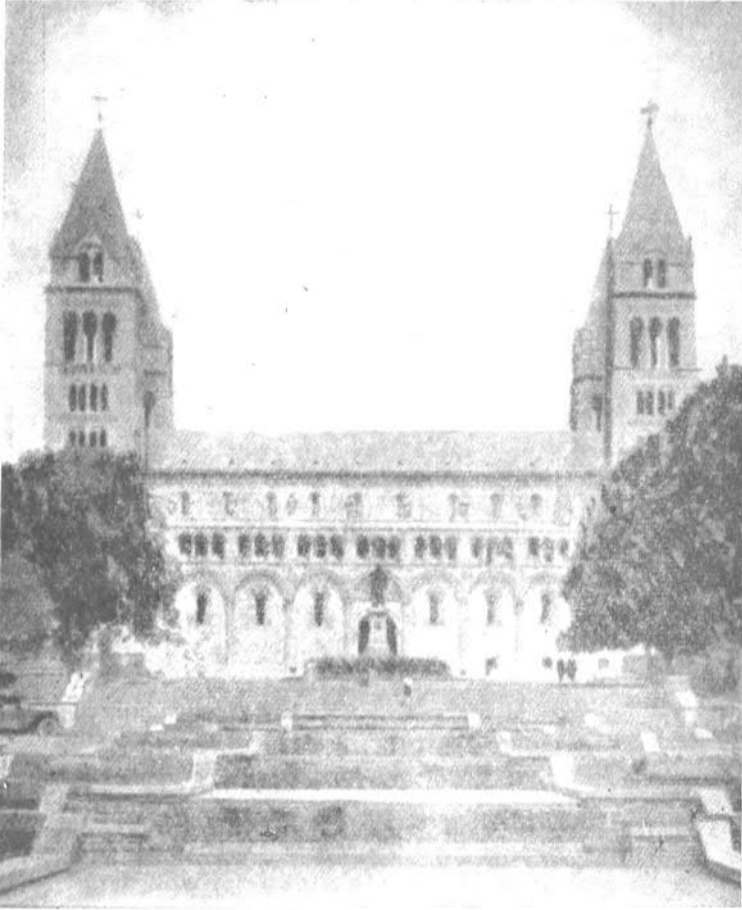
A paraszti réteg szociográfiai vizsgálódása mindig újabb és újabb problémákat vet fel. Mert nemcsak az lényeges, hogy a vidéki népesség felemelésénél arra helyezünk súlyt, amit falukuta-

*) Dr. Kertész János: A Kárpátaljai Tudományos Társaság. Kárpát-medence 1943. I. 41—43. oldalon.

tásaink alkalmával esetleg felületes vizsgálódással megállapítottunk, vagyis, hogy a falusiak életnívójáról, a táplálkozásról, a ruházatról, a lakásviszonyokról adjunk leíró képet, hanem a szociográfia tudományának segítségével mélyebbre kell hatolnunk. Ily irányú tudósaink között szerencsére akadtak többen, akik nem felületesen kezelték ezt a kérdést, nem csupán a lelkesedéstől hevítve szálltak ki egy-egy községbe, hanem alapos megfontoltsággal, külföldön szerzett tapasztalatokkal, közigazgatási érzékkel és megfontoltsággal nyúltak be az emberi élet vizsgálódásába. Ezek közé tartozik Dr. Heller András is, aki a mezőgazdasági cselédség kérdésének tanulmányozását tűzte ki feladatául, és mindenekelőtt ennek a rétegnek a megélhetési viszonyait tanulmányozta. A munkabérek, a munkaidő, a munka minősége képezték elsősorban tanulmányozásának célját. Szorgalmas kutató munkásságának első elismerése volt, hogy a földművelésügyi kormányzat reá bízta a **Mezőgazdasági Munkatudományi Intézet** megszervezését és irányítását. Ez az intézet, mely 1942. év őszén indult el útjára, máris komoly és szép eredményeket mutathat fel. Mindenekelőtt feldolgozza az aratási, cséplési szerződéseket. Vizsgálja a dohánykertészek, dinnyemunkások, a kenderáztatú munkások és a többi mezőgazdasági cselédség viszonyait. Helyszíni kiszállásokat végez. Összeállítja a mezőgazdasági cselédség kérdéseinek teljes bel- és külföldi bibliográfiáját. Az Intézet kutató munkájában tovább megy. Heller András? segítőtársa Szakái Sándor dr., aki hosszú esztendőket töltött Németországban a Dortmundi Intézetben és ott a munkások fiziológiai vizsgálódásait végezte. Az új budapesti intézmény divatosan berendezett laboratóriumában kíván Szakái Sándor dr. eddig hazánkban még nem végzett kísérleteket folytatni, melynek eredményei messzesemenő kihatással lehetnek a mezőgazdasági munka jövőbeli alakulására. Az intézet most adta ki folyóiratát, „Mezőgazdasági Munkatudomány” címen, Heller András dr. szerkesztésében és ebből megismerjük azt is, hogy hazánkban számosan vannak, akik hasonló irányban kívánják tudományosan tanulmányozni az ország mezőgazdasági cselédségét.

Magyar Munkatudományi Intézet címen alakult meg 1943. nyarán egy új intézmény, mely viszont az ipari munkásság kérdéseinek szociográfiai vizsgálatát tűzte ki céljául. Ennek az Intézetnek elnöke Magyary Zoltán egyetemi tanár, aki már régen végez szociográfiai adatgyűjtést a híressé vált **Közigazgatástudományi Intézetében**, mely a budapesti Pázmány Péter Tudomány egyetemén a jogi karon működik. Magyary professzor nagyszerű közigazgatási felkészültségével komoly és jelentős kutatásokat végzett

a közigazgatási tudomány fejlesztése érdekében és ebbe a munkásságába kapcsolódott bele a szociográfiai adatgyűjtése is, mint nél-



A pécsi dóm

különhetetlen eleme egyes közigazgatási kérdések megoldásának. Nagy munkájában megemlékezett a Magyar Szociográfiai Intézet munkásságáról is. Komárom megyében végzett nagyszabású adatgyűjtést, egy úgynevezett mintajárást dolgozott fel, számos

térkép melléklettel. A most létesített Munkatudományi Intézet igazgatója Rézler Gyula a jól felkészült fiatal szociográfus és így minden bizonnyal számítani lehet arra, hogy a közeljövőben meginduló nagyszabású ipari szociográfiai felvétel komoly eredményeket tud majd elérni. Az új intézmény teljesen távol kívánja tartani munkájától a politikát, ami nagyon fontos is, mert az ipari munkásságnál nagyon érzékeny pont a politikai hovatarozandóság. A munkaprogramm a következő: tanulmányozni a munkát vagyis a munka értékelése, lélektana, a munka mint termelési tényező, a munkástársadalom és annak szociográfiai ismertetése, munkajog, szociálpolitika és társadalombiztosítás.

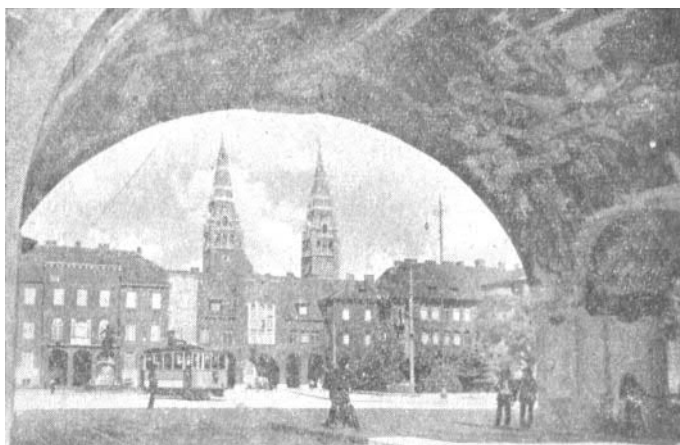
1943 őszén kezdi meg munkáját a **Dunántúli Tudományos Intézet**, melynek a neve is elárulja, hogy mily országrész tanulmányozását tűzte ki feladatául. Az intézet vezetésére a kultuskormány Szabó Pál Zoltán egyetemi tanárt nevezte ki. A Dunántúlkutató Intézet programja nagyvonalakban, a geopolitikai mozzanatok tanulmányozása, a dunántúli településtörténet, ember és gazdaságföldrajz, néphagyományok gyűjtése, a táj sajátos kultúrájának megörökítése, a nyelvkincs gyűjtése. Az Intézet központja Pécs. (Vargha Dámján: a Dunántúlkutató Intézet. Pannónia 1941—42. 3—4. p. 348.) Ezzel a legújabb intézmény alapításával az ország minden tájának tanulmányozására külön kutatóintézet áll rendelkezésre. Alföld^ kutató Bizottság Szegeden, **Erdélyi Tudományos Intézet**, a Délvidék kutatására a Horthy Miklós Tudományegyetem intézményei hivattottak. A Felvidéki Tudományos Társaság, Magyar Szociográfiai Intézet, a **gróf Teleki Pál Tudományos Intézet Táj- és Népkutató osztálya**. Földrajzi Társaság. Debreceni Tisza István Tudományos Társaság, és még számos egyesület és tudományos társaság.)

Az Erdélyi Tudományos Intézet nagy szorgalommal fogott hozzá Erdély tudományos feldolgozásához. Elgondolásuk szerint külön feldolgozzák az erdélyi községek adatait is. Eddigi munkájuk is már biztosíték arra, hogy komoly munkát fognak végezni. Az Államtudományi Intézet Táj és Népkutató osztálya úgy a Magyar Szociográfiai Intézet mint a Táj és Népkutató Intézet adatgyűjtései alapján folytatja a megkezdett munkát. Számos kiadvánnyal fogja bővíteni a magyar szociográfiai irodalmat. Az Északkeleti kutató Intézet pedig Debrecenben gyűjti az ország északkeleti részéről az adatokat. E helyen meg kell még emlékeznünk a Magyar Társadalomtudományi Társulatról is.

A magyar szociográfiai irodalomnak múltja van. Régebben nem voltak tudományos szociográfusok és talán a falujárást a parasztok és azok lakóhelyeinek leírását ne.n tudósok, hanem a szép-

végezték. — Egy-egy regény keretében, ismertették hazánk földjét és népét, városait és falvait, népszokásokat és a nép életét. Vannak regényeink, melyek valóságos szociográfiai leírások. Jókai, Mikszáth, Gárdonyi, Herceg, Móricz, Móra, Kodolányi, Tömörkény és még néhányan beletartoznak azoknak a sorába, akik igazán ismerték a magyar földet és a magyar népet. Teljes joggal írták magyar földön játszódó és magyar szereplőkkel regényeiket. Ezek a munkák örök kincsei maradnak nemcsak a magyar irodalomnak, hanem a magyar szociográfiai tudománynak is. Az új szociográfiai szépíróink más szemszögből nézve írták regényeiket. Múltja van a magyar tudományos irodalomban azoknak a tudományoknak, melyek szoros kapcsolatban voltak az annak idején még kevésbé használt szociográfia tudományával. A földrajz, a statisztika magyar tudományos munkái egész könyvtárra tehetőek. Hosszú volt az út míg a régi szépirodalomtól eljutottaunk a mai modern szépirodalomhoz és szociográfiai leíró munkákhoz. A fejlődés ezen a hosszú úton szemelláthatóan eredményes volt. E helyen csak Tömörkény Istvánról emlékezem meg külön, mert véleményem szerint egyike a legrégebb magyar szociográfusoknak.

Tömörkény Istvántól — Gróf Teleki Pálig



Tömörkény István 1866. december 21-én született.* Az apát akkor még Steingassner Józsefnek hívták. A fiú az idők folyamán a magyar élet legjobb ismerőjévé vált. Szegeden ismerte meg a magyar életet, szívta magába az Alföld levegőjét és az itt szerzett tapasztalatai tükröződtek vissza későbbi irodalmi termékeibe. Méltán nevezhetjük Tömörkény Istvánt szociográfiai írónak, az első magyar szociográfusok között kell őt említeni. Műveiben a magyar paraszt életleírását adja. Valóságos társadalomleírás minden mun-

*) Juhász Gyula: Tömörkény István élete és művei. Szeged: Dugonics Társaság 1941. 76 l.

kája. Irodalmi műveiben igen jelentős helyet foglal el a szociográfia tudománya. Tömörkény nem adatokat sorol fel, hanem megírja a paraszti életet. Tömörkény István a legnagyobb emléket állította nemcsak saját magának, de a szociográfia tudományának is. hátrahagyott műveivel. A hálás utókor nem feledkezett meg róla. Nemrégiben avatták fel Szegeden Tömörkény István szobrát és a róla elnevezett irodalmi kör is híven ápolja emlékét.



Tömörkény István Az új kor első tudós szociográfusai között Teleki Pál grófot kell megemlíteni. 1879. nov. 1-én született és már fiatalon fogott hozzá tudományos kutatásaihoz. A földrajz tudományában művelte ki magát és e téren világhíretté vált. Ha talán kezdetbenem is írt szociográfiai társadalomleíró munkákat, de magával a kérdéssel állandóan foglalkozott és az Ő nevéhez fűződik az első magyar intézmény megalapítása, amely hivatalosan, kifejezetten a szociográfia tudományának népszerűsítésére törekedett és amelynek célja volt, hogy a szociográfia segítségével gyűjtse össze mindazokat az adatokat, amelyek a nemzet talpraállításához szükségesek. 1924-ben alapította meg a Magyar Szociográfiai Intézetet és ettől az időtől kezdődik hazánkban a magyar szociográfiai tudományos munka. Természetesen, amikor az alap már le volt fektetve, könnyebben és rohamosabban ment a szociográfia segítségével az adatgyűjtés és feldolgozás. Egymás után akadtak művelői ennek a tudománynak és egymás után létesültek hasonló elgondolásokkal az újabb intézmények is. Teleki Pál nemcsak mint tudós, hanem mint politikus is átlátta azt, hogy mindenekelőtt a nagy feladatok megoldásához szükséges a tervszerű adatgyűjtés. És az Ő szociográfiai munkásságában ez a szempont értékelendő. Büszkén hirdette az országgyűlés előtt és a kormánypártban is mindazt, amit Ő a Szociográfiai Intézetben és a vele rokon intézményekben elért.

1939 augusztus 10-én gróf Teleki Pál miniszterelnök bejelentette a képviselőházban, hogy radikális rendszabályokat léptet életbe a romboló propaganda ellen. Egy képviselő ugyanis interpellációt jegyzett be a külső és belső ellenséges propaganda tárgyában. Erre volt válasz az a hatalmas beszéd, melynek nemcsak befelé, hanem kifelé is igen nagy hatása volt. Éppen Bécsben tartózkodtam és több osztrák és magyar úrral voltam együtt, mikor

megérkeztek a magyar újságok. A bécsi urak megjegyzték, hogy mily nagyszerűen tudja Teleki Pál leszerelni a külföldi propagandát higgadtságával és tudásával. Nagy beszédében többek között kijelentette Teleki Pál, hogy „a háború után, amikor különböző egyesületek foglalkoztak országunk tragédiájával, megcsonkításunk tényével azt láttam — mint a békedelegáció akkori vezetője, hogy szükség van arra, hogy magunk is itt bennt az országban egész világosan lássuk a megtörtént tényeket, adatokat szedjünk össze és azokat erős kritikával dolgozzuk fel. Erre a célra két intézményt létesítettem: az egyik a Szociográfiai Intézet (1924), amely összegyűjtötte a szomszédos államokban rólunk megjelent sajtóközleményeket és híradásokat, a másik az Államtudományi Intézet (1926), amely minden vonatkozásban, könyvekben és memorandumokban világította meg Magyarország háború utáni helyzetét. Körülbelül hatszázezer aktán fektettük le azt, ami a háború után velünk kapcsolatban külföldön és a szomszédos államokban történt. Tehát azt az anyagot, amely szükséges egy külföldi propagandához és tizenöt éven keresztül összegyűjtöttem és munkatársaimmal együtt komoly alapos munkákba lefektettük.”

— Beszéde befejezésekképpen azt mondta: „Nehéz munkával, SZÍVÓS harccal teremtettük meg azt a közvéleményt Európában, amely nem kezelt bennünket rosszindulatúan, ellenségesen.” — Szívleljük meg Teleki Pálnak ezeket a befejező szavait és most is nehéz munkával, szívós harccal teremtsük meg a mai helyzetben is azt a közvéleményt, amelyekre ennek az országnak a jövőben nagy szüksége lesz.

Ebből is láthatjuk, hogy a szociográfia tudományával mily messzemenő kérdésekre is ki lehet terjeszkedni. Hiszen minden adatgyűjtő és kutató munka, ha az komoly irányítás mellett történik nagy értéket jelent és néhai Teleki Pál miniszterelnök tudatában volt annak, hogy nem lehet kapásból válaszokat adni, nem lehet kérdéseket tanulmányozás nélkül megoldani.

Ezzel a kis munkámmal is hozzájárulni kívánok ahhoz a tájékoztató munkához, melynek az a célja, hogy a multak tapasztalataiból, a jelen munkájával építsük a jövőt. Számos szociográfiai kutató munkában vettem részt. Hivatali munkásságomon kívül is temérdek adatot gyűjtöttem össze. És ezen adatok birtokában és az adatokkal megismert helyzetek alapján tudok megfelelő képet alkotni magamnak a szociográfiai munka jelen állásáról és a jövőbeli továbbfejlesztéséről. A Teleki Pál által megindított építő munka nem fejeződött be. Teleki Pál ugyan eltávozott körünkől, de egy örökséget hagyott ránk, ez pedig az a szorgalom, az

az ügyszeretet, amellyel Ő is minden munkáját végezte. A magyarságnak még nagy kötelességei vannak. Még jöhetnek nehéz idők, amelyekre fel kell készülni. És ha felkészülésünk olyan lesz, mint ahogy azt az ország érdeke megkívánja, akkor többet trianoni csapás nem sújthatja a magyarságot.



Gr. Széchenyi István szobra Nagycenken.



Gr. Teleki Pál

SZOCIOGRÁFIAI IRODALOM*

Összeállította: Dr. Kertész János.

Az itt összeállított szociográfiai bibliográfia célja, hogy áttekintést adjon néhány külföldi forrásmunkáról, melyeket a magyar tudományos szociográfia gyakran szokott idézni és tanulmányaikban felhasználni, továbbá azokról a jelentősebb magyar szociográfiai könyvekről és cikkekről, melyek az utóbbi esztendőekben jelentek meg és irányt szabtak a szociográfiai kutatásoknak. A felsorolás nem teljes. Szerepelnek tudományos munkák és riportszerű társadalomleíró cikkek, melyeket nem szabad figyelmen kívül hagynunk, ha teljes képet akarunk nyerni az elmúlt két esztendő szociográfiai megmozdulásairól. Nagyon sok érdekes tapasztalatot meríthetünk ezekből a tanulmányokból. Visszatükrözik a trianoni magyarság életmegnyívnulásait, politikai törekvéseiket, szociális felemelkedés iránti vágyukat, a revíziós törekvéseket, a kisebbségi sorsban szenvedő magyarság kitöréseit felszabadulásuk iránt, a magyar sorsot és élni akarást, a jövő lappangó eszméit. De ezekből a szociográfiai művekből megismerhetjük a magyar multat is, leginkább azonban rávilágítanak a jelenre, a bajokra és a gyógyulás útjaira. A szociográfia röntgen sugarai ezek a tanulmányok. Falu és város, paraszt és polgár, élet és munka, szegénység és gazdagság, nyomor és jólét, földművelés, ipar és kereskedelem, közigazgatás és hivatal, művészet és tudomány, egyszóval minden, ami beletartozik az emberi életbe, ismertetik ezek a szociográfiai tanulmányok. Szükség van arra, hogy ezeket a tanulmá-

*) Függelék: Dr. Kertész János „Magyar szociográfia” c. munkájához.

nyókat így összegyűjtve adjuk, mert gyakran keresik ezeket a könyveket és cikkeket, sokszor hivatkoznak rájuk. Valóban megmutatták több ízben a javítás eszközeit, a gyógyítás útjait. Trianontól-Komáromig és a bécsi egyezményig ezek a munkák is a magyarság világitótornyai voltak. Rávilágítottak a magyarság bajaira és hirdették a magyar feltámadás szükségességét egész Európa békéje érdekében. Szociográfia és revízió egymás mellett haladnak a magyar nép sorsának felemelésében és a magyar haza területi épségének visszaállításában.

KÖNYVEK

- Adorján Péter: A halott város. Nagyvárad 1940 szeptember 6-ika előtt. Bp.: Cserépfalvi 1941. 136 l.
- Alsó László: A nemesi község hatósága és szervezete. (Besenyőtelek). Bp.: M. Közigazg. 1928. 40 l.
- Bajcsy-Zsilinszky Endre: Egyetlen út. A magyar paraszt. Bp.: Kelet népe 1938. 152 l.
- Bajtay M.: A Faluszövetség ismerete. Bp.: é. n.
- Balázs Ferenc: A rög alatt. Bp.: Mefhosz é. n. 380 l.
- Baranyai József: Kocs község és a kocsi. Komárom: Komáromi Lapok 1942. 16 l.
- Bartha Miklós: Kazárföldön. Kolozsvár. Ellenzék 1941. 328 l.
- Bene Lajos: A Magyar falu társadalma. Bp. Tanító Szöv. 1925. 144 l.
- Benkő László: A falukutatástól a nemzetnevelésig. Sopron: Röttig-Romwalter 1941. 7 l.
- Békésy Károly: A szociológiáról. Kolozsvár: Lepage 1940. 197 l.
- Bél Mátyás: Notitiae Hungariáé novae historico-geographica. Viennae 1735-42. I-IV. k.
- Blau József: Der Heimatsforscher. O. u. J.
- Bodnár István: Az én falum árnyékában. Pozsony: Práger. 1938. 233 l.
- Bodor Antal: A Falu megismerése. Bp.: Vidovszky öregcserxészek. 1933. 22 l.
- Bodor Antal: A honismeret és a falukutatás irodalma. Bp.: Magyar Társaság é. n.
- Bodor Antal: Honismeret könyve. Bp.: Magy. Társ. Falukutató Int. 1935. 160 l.
- Bodor Antal: A falukutatás vezérfonala. Bp.: Magy. Társ. Falukutató Int. 1935. 64 l.
- Boldizsár Iván: A gazdag parvsztook országa. (Dánia). Bp.: Franklin é. n. 62 l.
- Bonczos Miklós: A táj és népkutatás szerepe a szociálpolitikában. Bp. Táj és Népkutató oszt. 1942. 19 l.
- Borovszky Samu: Magyarország vármegyéi és városai. Bp.: Orsz. Monographiai Társ. 1898-1911.
- Bosnyák Béla: Oros község gazdasági és társadalmi Tajza. Bp.: Galilei Kör 1911. 40 l.
- Bouglé: Le sciences sociales en Allemagne. Paris: Alcan é. n.
- Bözödi György: Székely bánja. Kolozsvár, 1939.
- Braun Róbert: A falu lélektana. Bp.: Társadalomtud. Társ. 1918. 52 l.
- Buday György: A szegedi tanya problémái. Szeged: Délmagyarországi Hírlap 1930. 45 l.
- Comte Auguste: La sociologie. Paris 1897. 472 l.
- Comte Auguste: Soziologie. Jena I.—III. Bd. 1907. 1911.
- Csávás Iván: A Nagysárrét monográfiája. Debrecen: Tisza Istv. Tud. Egyetem Földrajzi Int. 1941. 26 l.
- Cséser. Lajos: Falukutatás az erdélyi részeken. Kolozsvár. Gámán 1912. 26 l.
- Cséser Lajos: Új falusi középosztály Erdélyben. Bp. Pesti kny. 3914. 15 l.
- Czettler Jenő: Magyar mezőgazdasági szociálpolitika. Bp. 1914.
- Darvas József: A legnagyobb magyar falu. Bp.: Gondolat 1937. 104 l.

- Dávid Tibor: Regöly tolnamegyei nagyközség általános szociográfiája. Pécs: Tud. Egyet. Statisztikai Int. 1936. 123 1.
- Demeter Béla: Hogyan tanulmányozzam a falu életét? Szociográfiai kérdőív a falu munkásoknak. Kolozsvár: Erdélyi Fiatalok 1951. 32 1.
- Dékány István: Geográfia és szociográfia. Bp. 1922.
- Dékány István: A magyarság ielki arca. Bp.: Athenaeum é. n. 274 1.
- Dittmer Hans: Der Bauer im Grossdeutschen Reich. Berlin: Úeutscher Veri. 1940. 71 1.
- Dorner Gyula: A falu egészségügyének technikai vonatkozásai. Bp. Orsz. közegészségügyi Egyesület. 1922. 32 1.
- Douglas-Irvine H.: The Making of Rural Europe. London 1923.
- Dömötör Sándor: Dunaszentgörgy népe. Bp.: M. Társ. Falukutató Int. 1937. 39 1.
- Dömötör Sándor: Balatonkenese benépesedésének történetéhez. Veszprém: Megyei Múzeum 1942. 18 1.
- ^Dubovitz István: A magyar földrajzi irodalom 1936-tól. (Bp. Földrajzi Közi.)
- Duka Zólyomi Norbert: A kisebbségi magyar ifjúság röpirata. Pozsony, 1931. 23 1.
- ^Durkheim Emilé: A szociológia módszere. Bp.: Franklin 1918. 188 1.
- Erdei Ferenc: A makói parasztság társadalomrajza. Makó: Csanád vármegyei Közi. 1934. 61 1.
- Erdei Ferenc: Magyar falu. Bp.: Athenaeum é. n. 236 1.
- Erdei Ferenc: Futóhomok. A Duna—Tiszaköz földje és népe. Bp. Athenaeum é. n. 242 1,
- Erdei Ferenc: Parasztok. Bp.: Athenaeum é. n. 219 1.
- Erdei Ferenc: Magyar város. Bp.: Athenaeum é. n. 246 1.
- Erdei Ferenc: A magyar paraszttársadalom. Bp. 1942.
- Erdei Ferenc: Magyar Tanyák. Bp.: Athenaeum 1942.
- Etelka főhercegnő: A magyar tanya-világ. Bp.: Szt. István Társ. 1937. 227 1.
- Élő Dezső: Sarród monográfiája. Bp.-Orsz. Széchenyi Szöv. 1937. 167 1.
- Faber György: Szászországi falvakban. Kaposvár: Alsódunántuli Mezőgazdasági Kamara 1931. 12 1.
- Faluhelyi Ferenc: A magyar kisebbségi intézet szervezésének anketjai. Pécs: Tud. Egyet. Nemzetk. jogi Int. 1930. 64 1.
- Fábry Dániel: A statisztika a nemzetvédelem szolgálatában. Bp. Sziöv. Stat. Hiv. 83 köt. 4. sz. 1939.217 1.
- Fára József: Zalaegerszeg mint megyeszékhely. Zalaegerszeg: Zrinvi ny. 1936. 31 1.
- Féja Géza: Viharsarok. Bp.: Athenaeum. 1937. 275 1.
- Féja Géza: Régi magyarság, .: Magyar Élet 1941. 242 1.
- Fél Edit: Kocs 1936-ban Bp”.: Magyar-ság Tud. Int. 1941. 228 1.
- Fényes Elek: Magyarország és a hozzákapcsolt tartományok állapota statisztikai és geográfiai tekintetben. Pest: Trattner 1836—41. i-6k.
- Fényes Elek: Magyarország geográfiai szótára. Pest: Kozma ny. 1851. 1-4 k.
- Fodor Ferenc: Szülőföld és honismeret könyve. Bp.: Iskoláink Népművelési Közp. 1926.
- Fodor Ferenc: Egy palócfalu életrajza. (Nagyvisnyó). Bp.: Athenaeum 1930.
- Fodor Ferenc: Magyar föld, magyar élet. Bp.: Szt. István Társ. 1937. 263 1.
- Fodor Ferenc: Gróf Teleki Pál dr. Bp: Stephaneum 1941. 26 1.
- Fodor Ferenc: Az el nem sodort falu. Bp.: Athenaeum 1942. 260 1.
- Földes Ferenc: Veréb község monographiája. Veréb: Községi Képviselőtestület 1937. 110 1.
- Fülöp István: A zsigerek lázadása. A budapesti 326-os OTI-körzet lakosságának élettani társadalomrajza. Bp.: Eggenberger 1941. 172 1.
- Gaál Jenő: A falu gondozója. Thesedik Sámuel élete, alkotásai és mű-

- vei. Bp.: Magyar Közgazdasági Könyvt. 1918. 201 1.
- Gesztyei Nagy László: Magyar tanya. Kalocsa: Árpád ny. 1928. 289 1.
- Gesztyei Nagy László: Az Alföld. Kecskemét: Hirlapkiadó 1937. 391.
- Giddings Franklin: The principles of sociology. New-York 1896. 476 1.
- Gillette J. M.: Rural sociology. New-York 1928.
- Gusti Demetre: La Monographie Sociologique en Roumanie. Paris 1935.
- Gusti Dimitru: Mélanges. Bucuresti: Inst. Soc. 1936. 507 p.
- Gusti Dimitru: Sociologia monograHca, stiinta a realitatii sociale. Bucuresti: Inst. Social Român.
- Gusti Demetre: La science de la réalité sociale introduction á un système de sociologie d'ethique et de politique. Paris: Alcan 1&41. 220 1.
- Guttmann Henrik: A haldokló iaiu. Budapest: Politzer 1916. 55 1.
- Gróf Imre-Niklai Péter: Magyarország tájegységei. Bp.: M. Szociográfiai Int. 1941. 16 1.
- Günther A.: Die Alpenländische Gesellschaft. Jena 1930.
- Gyórfly István: Nagykunsági krónika. Karcag 1922.
- Gyórfly István: Hajdúböszörmény települése. Szeged: Városi ny. 1927. 36 1.
- Gyórfly István: A matyókról. Szeged: Alföldkutató Biz. 1929. 26 1.
- Gyórfly István: Magyar Táj- és Népismeret könyvtára. Szerk.: Kádár László. 1. sz. A néphagyomány és a nemzeti művelődés. Bp.: Allamtud. Int. Táj- és Népkutató ost. Bp.: 1942. 92 1.
- Handjoeff W.: Zur Soziologie des Hulgárischen Dorfes. Leipzig: Foek 1931. 100 p.
- Hankó Vilmos: Székelyföld. Bp.: Lampel 1896. 350 1.
- Hegedús Lóránt: A szociológia saxk-tétele. Bp.: Ért. Társ. tud. köréből 7 sz. 1901. 105 1.
- Heller András: Cselédsor. Bp.: Szt. István Társ. 1937. 182 1.
- Heller András: Agrár lakosságunk foglalkozási tagozódása. Bp. M. gazd. Szemle 1940. ,16 L .
- Herseni Traian: Teória monografia sociologica. Bucuresti: Inst. Soc. Roman.
- Hévey László: Steinecker Ferenc eqfc lékezete. Bp.: M. Gazdák Sxmji je 1941. 18 1.
- Hidvégi János: Hulló magyarság. Bp. Athenaeum 1938. 217 1.
- Hortobágyi László: Munkásháztartás Egy magyar mezőgazdasági munkás gazdaságának leírása és háztartásának statisztikája 1910—11 és 1917. évben. Bp.: Új Magyarország 1919. 20 1.
- Hunfalvy János: Magyarország monografiája. Bp.: Akadémia. 1874 5441.
- Hunyady Ferenc: A kismarjai kerület községei. Bp.: M. Társ. Falukutató Int. 1936. 167 1.
- í
- Illés Imre: Egy pozsonyi hivatalnok család háztartási számadása. Pozsony: Steiner 1913. 20 1.
- Illyés Gyula: Puszták népe. Bp.; Grill 1937. 240 1.
- Illyefalvy I. Lajos: A munkások ssoiális és gazdasági viszonyai, Budapest. Bp.: Szföv. Stat; Hiv. 1930.
- Illyefalvy I. Lajos: Az ügyvédek, Orvosok és mérnökök szociális és gazdasági viszonyai Budapestem Bp.: Szföv. Stat. Hiv. 1932
- Illyefalvy I. Lajos: A főváros polgári népességének szociális és gazdasági viszonyai. Bp.: Szföv. Stat. Hivatal 1939.
- Imre Lajos: A falu művelődést. Vezérfonal a nép nevelői számára Bp.: Stúdió 1952. 112 L
- Imre Lajos: A falu kultúrája, Kolozsvár: Stief 1914. 20 1.
- Jahn Ferenc: Kispest szociográfiája (kiállítási katalógus). Kllpttl Tisshhof ny. 1937. 16 1.'
- Jakabffy Elemér: A Bánság magyar társadalmának kialakulása a XIX század folyamán. Lúgos: Szerző 1940. 42 1.

- Jákob Konrád: Családvárak Magyarországon. Szekszárd: Szerző 1933 135 1.
- Juhász Gyula: Tömörkényi István élete s művei. Szeged: Dugonics Társ. 1941. 76 1.
- Kaán Károly: Az Alföld problémája. Pécs: Dunántúl 1929. 116 1.
- Karay Kálmán: Magyar városirodalom. Bp.: Állam ny. 1938. 33 1.
- Kari János: A honismertetésről. Bp.: 1929. 37 1.
- Hankó Vilmos: Székelyföld. Bp.: Lampel 1896. 350 1.
- Kádár László: A Magyar nép táj szemlélete és Magyarország tájnevei. Bp.: Orsz. Táj- és Népkutató Int. 1941. 24 1.
- Kállai Gyula. Munkásság, parasztság, polgárság. Bp.: Szociáldemokrata Párt 1942. 46 1.
- Keleti Károly: Magyarország népességének élelmezési statisztikája. Bp.: 1886.
- Kenedi Géza: Szociológiai nyomozások. I—II. köt. Bp. 1910,
- Kerbolt László: A beteg falu. A magyar falu szociális és közegészségügyi rajza. Pécs: Orsz. Közegészségügyi Int. 1934. 129 1.
- Kerék Mihály: Az Országos Széchenyi Szövetség története, működése és hivatása. Bp.: Pátria 1932, 166 1.
- Kerék Mihály: A magyar földkérdés. Bp.: Mefhosz 1934. 514 1.
- Kerekes György: Polgári társadalmunk a XVII. században. Kassa: Wikó ny. 1940. 242 1.
- Kertész János: Zebegény. Bp.: Zebegény közönsége. 1937. 32 1.
- Kertész János: Élet a pusztaszeri majorban. Bp.: Szerző 1940. 16 1.
- Kertész János: Régi útleírások hazánkról. Bp.: Szerző 1940. 8 1.
- Kertész János: Aliscától—Szekszárdig. Bp.: Szerző 1941. 30 1.
- Kertész János: Széchenyi faluja Nagycenk. Bp.: Vármegyei Szociográfia. Kiadóhiv. 1941. 24 1.
- Kertész János: Gróf Teleki Pál. Nagyvárad: Szigligeti Társ. 1942. 16 1.
- Kiss Mária: Kiszombor története. Makó: Makói ny. 1940. 166 1.
- Kiss Géza: Ormányság. Bp.: Sylvester 1937. 425 1.
- Kiss István: Adalék a magyar tanya-kérdéshez a Csongrád—Bokros-tanyai központ kialakulása alapján. Csongrád 1929. 43 1.
- Kiss Lajos: A szegény ember élete. Bp.: Athenaeum é. n. 283 1.
- Kiss Lajos: A szegény asszony élete. Bp.: Athenaeum 1943. 398 1.
- Kodolányi János: Futótűz. Bp.: Athenaeum 1941, 301 1.
- Kogutovitz Károly: A Dunántúl és a Kisalföld írásban és képben. Bp.: Athenaeum 1928. I—II. köt.
- Kovalovszky Miklós: Egy pestkörnyéki iskola társadalomrajza (Pest-szentlőrinc) Kispeszt: Fischhof ny. 1940. 16 1.
- Kovács Andor: Szociológiai jegyzetek Kecskemét, Szel 1914. 33 1.
- Kovács Gábor: A kálvinista Róma. Szociográfiai vázlat. Bp.: Politzer 1917. 53 1.
- Kovács Imre: A néma forradalom. Bp. Cserépfalvi é. n. 262 1.
- Kovács Imre: Kolonto. Bp.: Cserépfalvi é. n. 256 1.
- Kovács József: A székely nép szociológiája és haladásának feltételei. Csíkszereda: Vákár 1912. 8 1.
- Kovrig Béla: Gróf Teleki Pál. Magyar politikai gondolatok. Bp.: Nemz. Könyvt. 194L 137 1.
- Krisztics Sándor: Társadalomtudományi bibliográfia 1924—1928. I—V. k. Bp.: Magyar Szociográfiai Int.
- Krisztics Sándor: Az állambatartozás vizsgálata tömeglélektani kísérlet alapján. Bp.: Pfeifer! 1928. 18 1.
- Krisztics Sándor: A magyarok világkongresszusának tárgyalásai. 1929. aug. 22—24. Bp.: Magyarok Világkongresszusa Központi Irodája 1930. 343 1.
- Krisztics Sándor: Szociográfiai elméletek és eszmények. Bp.: Magyar Szociográfiai Int. 1941. 28 1.
- Krompecher István: A magyar középosztály öröklési értékei. Pécs: M. Szociográfiai Int. 1942. 16 1.

- lóczy Lajos: A Magyar Szent Korona Országainak földrajzi, társadalomtudományi, közművelődési és közigazgatási leírása. Bp.: Kilián 1910 525 l.
- Loria Achille: A szociológia feladata és iskolái. Bp.: 1907. 154 l.
- Luby Margit: A parasztlelet rendje. Bp.: 1935.
- Lükő Gábor: Hortobágyon kivirult az ibolya. A pusztai ember élete nótákban. Bp.: Exodus 1942. 32 l.
- Machnyik Andor: Csallóköz. Komárom é. n.
- Magyary Zoltán: A Magyar tudományos nagyüzem megszervezése. Pécs: Danubia 1931. 233 l.
- Magyary Zoltán: A Magyar Közigazgatástudományi Int. Bp.: Egyetemi ny. 1934. 16 l.
- Magyary Zoltán: A Táj- és Népkutató Központ rövid fennállásának története. Pécs: Dunántúl ny. 1939. 19 l.
- Magyary Zoltán és Kiss István: A közigazgatás és az emberek. Tény-megállapító tanulmány a tatai járás közigazgatásáról. Bp.: Dunántúli ny. (Pécs) 1939. 377 l.
- Makkai János: Urambátym országá. Középosztályunk államrendszerének és társadalmi viselkedésének szociográfiája. Bp.: Singer 1942. 239 l.
- Malonyai Dezső: A magyar nép művészete. Bp: Franklin 1907—19.12. I-V. köt.
- Margittay Rikárd: Balaton-Endréd a 900 éves község. Bp.: Balatoni Int. Biz. 1936. 48 l.
- Matolcsy Mátyás: Új élet a magyar földön. A szociográfiák kiegészítésére. Bp.: é. n.
- Máday István: Az egyke kérdés. Bp.: ^ Stúdium 1935. 38 l.
- Mády Zoltán: Tanulmányok egy sárközi falu társadalmáról. Bp.: Táj- és Népkutató Osztály 1942. 70 l.
- Málnási Ödön: A falukutatás megszervezése. Bp.: Egyet. ny. 1936 8 l.
- Mártonffy Károly: A mai magyar község. Bp.: Korszerű KÖzszolg. Útja 5-ik k. Bp. 1938.
- Máthé Elek: Amerikai magyarok nyelmében. Bp.: Dante 1942. 249 l.
- Melvin Bruce: Rural Jouth on relief. Washington: U. S. Governm, Printing Office. 1937. 112 p.
- Mielke R.: Das Dorf. Leipzig 1910.
- Mikó Imre: Az erdélyi falu és a nemzetiségi kérdés. Kolozsvár: Erdély. Fiatalok, 1932. 134 l.
- Füstö Molnár Sándor: A magyar falu a mai szociálpolitikában. Bp.i Bartha Miklós Társ. 1943. 38 l. ”
- Monus Gyula: Bene község jelene és múltja. Szociográfiai tanulmány* Beregszász: Kálvin ny. 1934. 71 l.
- Móricz Miklós: Budapest társadalomrajza. Bp.: Szföv. Stat. Közlemények 64 k. 2. sz. 71 l.
- v. Nagy Iván: Az európai kisebbségi intézetek. Lúgos: Magyar Kisebbség 1929. 39 l.
- Nagy Lajos: A falu álarca. Bp.: Nyugat é. n. 186 l.
- Nádas Rózsa: Közgazdasági archívumok. Bp.: Közgazd. Sz. 1942. 281.
- Némedy Gyula: Tömörkény István. Emlékbeszéd Szegeden 1937. ápr. 24-én halálának 20. évfordulóián. Szeged: Tömörkény Irodalmi kör 1937.
- Némedy Gyula: Emlékezés Tömörkényről az Orsz. Gárdonyi Társaságban 1942. nov. 6-án. Bp. Orsz. Gárdonyi Társ. 1943.
- Nádújfalvi József: Somogy vármegye szociális és gazdasági helyzete, Kaposvár 1939.
- Németh Andor: A naposabb oldalon, Bp.: Szerző. 1937. 196 l.
- br. Nyáry Pál: Jánosi község és a földesura. Bp.: Szerző 1939. 48 l.
- Oberding József: A bukovinai magyarság településtörténeti és társadalomrajzi vázlata. Kolozsvár: Glória 1939. 32 l.
- Orbán Balázs: Székelyföld leírása történelmi, régészeti' stb. szempontból. Pest: Ráth 1868—71. 1—5 k.
- Orbán Balázs: A szülőföldismertő anyag gyűjtőfüzete. Nyíregyházit 1934.
- Ortutay Gyula: Parasztságunk élett. Bp.: Officina 1937. 36 l.

- Ortutay Gyula: Magyar dépismeret. Bp.: Kincsestár 1937.
- Palante G.: A szociológia *vázlata*. Bp. Franklin 1920. 234 l.
- Pataki József: Adalék a Sárköz népességének történetéhez. Szekszárd: Tolna vm. 1937, 34 l.
- Pálinkás Mihály: A jövő faluja. Bp. 1936. 53 l.
- Peake Harold: *The English Village*. London 1922.
- Petőfi Sándor: Táj- és életképei. Bp.: Várnay 1912. 39 l.
- Péter Ernő: A mi Széchenyink. Bp.: Széchenyi munkaközösség. 1942. 88 l.
- Pitirum A. Sorokin Carle Zimmermann and Charles Galpin: A systematic source blok in rural sociology. Mineapolis 1930-32. 2074
- Piukovich: A falu és földje. Rákosszentmihály: Tuba ny. 1930. 2021.
- Le Play Frederic: *Ouvriers européens*. Paris 1885.
- Le Play F.: *La reformé sociale en Francé dédiute de Fobservationi comparée des peuples européens*. I—III. Tom. Tonos 1872.
- Le Play F.: *L'organisation de la famille selon la vrai modélé signale par l'histoire de toutes les races et de toues les temps*. Tours 1895. 537 p.
- Le. Play: A munkáviszonyok reformja. Bp.: 1903. 540 l.
- Pongrácz Kálmán: Erdély és a Székelyföld gazdasági problémái. Bp. Közgazdasági Szemle (Klny.) 1940 49 l.
- Prinz Gyula: Magyarország földrajza. Pécs: Danubia 1926. 202 l.
- Ratzenhofer Gusztáv: A szociológiai megösmérés lényege. Bp.: 1908. 472 l.
- Reymont W.: *Parasztok*. Bp.: Dante 1934. 894 l.
- Rézler Gyula: A magyar gyári munkásság. Szociális helyzetkép. Bp. 1940.
- Rézler Gyula: A magyar társadalomleírás kialakulása az elmúlt évtizedben. Bp.: Közgazdasági Szemle 1941. 38 l.
- Rézler Gyula: Falukutatók és szociográfusok. Bp.: Faust 1943. 75 l.
- Rézler Gyula: *Die Soziale und wirtschaftliche Lage der ungarischen Arbeiterschaft*. Bp.: Ungarisch—Deutsche Ges. 1942. 542 l.
- Rónai András: Magyarok elterjedése a földön. Bp.: Földr. Int. Közi. Klny.) 1938. 24 l.
- Rozsondai Károly: Falukutatás és tanítóképzés. Sopron: Evang. Tanítóképző 1936. 22 l.
- Rozsonday Károly, Sümeghy József: Sopronbánfalva. Falutanulmány és községrajz. Sopron: Röttig-Romwalter 1938. 180 l.
- Rusznay Gyula: Faluvédelem. Bp.: Szent István Társ. 1936. 139 l.
- Scharl Mária: A sashalmi állami lakótelep szociográfiája. Bp.: Klein ny. 1941. 14 l.
- Simmel Geoig: *Sociologie*. Leipzig, 1908. 782 l.
- Simon Zoltán: *Tanyavilág*. Bp.: Helias é. n. 264 l.
- Sims Newell: *Elements of Rural Sociology*. New York: 1928.
- Somló Bódog: *Szociológia*, Budapest: Stampfel 1911. 64 l.
- Soproni Elek: A kultursarok gondjai. Bp. Magyar Társaság 1940. 286 l.
- Spencer Herbert: *Einleitung in das Stúdium der Soziologie*. Leipzig. 1875. I—II. Bánd.
- Steinecker Ferenc: *Községpolitika (A falu szociológiája)* Bp.: Közigazg. Int. 1930. 308 l.
- Steinecker Ferenc: A falukutatás célja. Debrecen: Tisza István Tud, Egy. 1937. 19 l.
- Stahl H. H.: *Technica monografieii sociologice*. Bucuresti: Inst. Soc. Rom. é. n.
- Sváby Frigyes: A Szepesség lakosságának szociológiai viszonyai a XVIII. és XIX. században. Lócse: Reiss ny. 1901. 116 l.
- Scherer Péter Pál: *Így látom én. Alföldi falvaink lakossága és szociális problémái*. Bp.: Egyetemi ny. 1938. 227 l.
- Schmidt W.: *L'Éthnologie moderné, son histoire son objet, sa méthode*. Salzburg-Vienne 1906.

- Szabados Mihály: Bukovinai széke-
lyek hazatelepítése. Bp.: Magyar
Szemle (Klny.) 1941. 15 1.
- Szabó Zoltán: A tardi helyzet. Bp.:
Cserépfalvi 1937. 239 1.
- Szabó Zoltán: Cifra nyomorúság. A
Cserhát—Mátra—Bükk földje és
népe. Bp.: Cserépfalvi é. n. 2821.
- Szabó Zoltán: Parasztok. Bp. Cserépfalvi 1942. 240 1.
- Szeibert János: A falu szociológiai
célvetése. Bp.: Társadalombizt.
Közi. 1929. 26 1.
- Szeibert János: A szervezett falufej-
lesztés. Bp.: Athenaeum 1930.241.
- Szeibert János: A német, orosz és
amerikai falukutatás. Bp., Magyar
Társ. Falukut. Int. 1935. 15].
- Szeibert János: Elsodort falu a Tisza-
zugban. Adatok Nagyrév szocio-
gráfiájához. Bp. 1935. 37 1.
- Szelényi Ödön: Tessedik Sámuel élete
és munkássága 1742—1820. Bp.:
Lampel 1916. 51 1.
- Szemes Gábor: Szülőföldismereti gyűj-
temény táj- és népkutató munka a
nevelés szolgálatában. Debrecen:
Prot. Tanügyi Szemle 1941. 7 1.
- Szinnyei József: Hazai és külföldi fo-
lyóiratok magyar tudományos re-
pertóriuma. 1778—1873. Bp. Athe-
naeum 1874-76. I—II. k.
- Szirtes Artúr: Szociális jogtudomány
és szociográfiai módszer. Buda-
pest: Franklin 1912. 48 1.
- Taylor Carl.: Rural Sociology. A Stu-
dy of Rural problems. New-York
1926.
- Takács L., Névey L.: Dorfpölitisches
Seminar des Verwaltungsinstitu-
tes der kgl. ung. Volkswirtschaft-
lichen Universitátsfákultát. Bp.:
Stephaneum 1930.
- Tárczi Szabó Győző: Egy vidékij gim-
názium társadalomrajza. Kiskun-
halas: Szilády Áron gimn. évk.
1941. 60 1.
- Teleki Pál gr.: Az igazi tisztviselő.
Bp.: Nemzetpolitikai Szolgálat
1941. 30 1.
- Teleki Pál gr.: Európáról és Magyar-
országról. Bp.: Athenaeum 1934.
199 1.
- Tomcsányi Vilmos Pál: A szociológia
viszonya a politikai tudományok-
hoz. Bp.: Franklin 1912. 22 1.
- Tomori Viola: A parasztság szemlé-
letének alakulása. Szeged: Szegedi
Fiatalok Műv. Koll. 1935.
- Tóth János: így épít a vasi nép.
Szombathely: Vasi Szemle 1938.
112 1.
- Tönnies Ferdinánd: Entwicklung der
Soziologie in Deutschland im 19.
Jahrhundert. Leipzig 1908. 42 1.
- Tönnies Ferdinánd: Wege und Ziele
der Soziologie. Tübingen: Mohr
1911. 22 1.
- Tönnies Ferdinánd: Reine und Ange-
wandte Soziologie. Leipzig: Bus-
ke O. J. 382 1.
- Tönnies Ferdinánd: Gemeinschaft und
Gesellschaft. Grundbegriffe der
reinen Soziologie. Leipzig: Buske,
1935. 258 I.
- Török László: Bácsmegeye szociális
helyzete. Baja 1939.
- Ujzsászy Kálmán: A faluszeminárium.
Sárospatak 1934.
- Ujzsászy Kálmán: A Falu. Útmutatás
a magyar falu tanulmányozásá-
hoz. Sárospatak: Kisfaludy ny.
1936. 100 1.
- Vadnay Andor: A Tiszamellékről.
Bp. 1900. 159 1.
- Vakarcs Kálmán: Szentgotthárd és
környékének ismertetése. Szom-
bathely: Keresk. ny. 1935. 50 1.
- Vakarcs Kálmán: A Szentgotthárd—
muraszombati járás ismertetése.
Szombathely: Vasvármegye ny.
1932 251 1.
- Vargyas Lajos: Aj falu zenei éhte.
Magyarságtud. Int. Bp.: Sárkány
ny. 1941. 93 1.
- Várkonyi Nándor: »A paraszt a ma-
gyar irodalomban. Pécs: M. Szoci-
ográfiai Int.» 1942. 11 1.
- Vedres István: Etska kiseded rajzolatja.
Szeged 1817. 29 1.
- Venczel József: A falumunka és az
erdélyi falumunka mozgalom. Ko-
lozsvár: Erdélyi Múzeum Egy.
1935. 32 1.

- Vendel István: Szekszárd megyei város monográfiája. Szekszárd: Molnár ny. 1941. 364 1.
- Veress Péter: Az Alföld parasztsága. Bp. Magyar Élet. 1942. 92 1.
- Veress Péter: Számadás. Bp.: Révai 1937.
- Végh József: Hogyan él ma az erdélyi magyar társadalom, Kolozsvár 1942.
- Vizy András: Zala vármegye szociális feszültsége. Bp. 1940.
- Vörös László: Bonyhád. Pécs: M. Szociográfiai Intézet 1942. 24 1.
- Weis István: A mai magyar társadalom. Bp.: Magyar Szemle 1930. 239 1.
- Weis István: A magyar falu. Bp.: Magyar Szemle Társ. 1931. 79 1.
- Wiese Leopold: Das Dorf als soziales Gebilde. Leipzig: Wiese 1928.
- Witt—Teufelsbeuer: Das Bauerliche Volksbildungsheim Hubertendorf und sein Wirken. Wien: Österreichischer Bundesverl. 1936. 108 1.
- Witt G. A.: Bauernnot und Bauernkultur. Wien: Agrarverlag 1932. 208 1.
- Wittig Gusztáv: Falumunka. Bp. Orsz. Széchenyi Szöv. Kvt. 1934. 38 1.
- Zathureczky Gyula: Erdély amióta másképp hívják. Bp.: Magyar Élet 1939. 140 1.
- Zimmermann C—Whettan N.: Rural families on relief. Washington: U. S. Governm. Printing Office 1938. 161 p.
- Die Arbeitslosen von Marienthall. Leipzig 1933.
- Egyetemi Ifjúság a falvakban. Bp.: Orsz. Széchenyi Szöv. 1906. 8 p.
- Elsüllyedt falu a Dunántúlon. Kemse község élete. Bp.: Sylvester ny. 1936. 159 1.
- Erdély Magyar Egyeteme. Kolozsvár: Erdélyi Tud. Int. 1941.
- A Felvidéki Magyarság húsz éve 1918—1938. Bp.: Egyetemi ny. 1938. 136 1.
- Food and Life: Yearbook of Agriculture 1939. Washington.
- Jelentés a Magyar Tudományos Akadémia 1939. évi honismertető pályázatáról. Bp.: Sárkány ny. 1940. 12 1.
- Ki volt Orbán Balázs? 1829 febr. 3. —1929. febr. 3. Székelykeresztúr: Kaszinó 1929. 64 1.
- Községi adattári.: Villány szociográfiai adattára. Bp.: M. Szociográfiai Int. 1941. 20 1.
- Községi adattár 1. sz: Villány szociográfiai adattára. Bp.: Magyar Szociográfiai Int. 1941. 24 1.
- Magyar Szemle falu száma 1929. június. A Nemzetközi Falufejlesztési Kongresszus alkalmából. Magyarságtudományi Intézet működése az 1939-40 tanévben. Bp.: 1940. 17 1. — 1940—41. tanévben. Bp.: 1941. 30 1.
- A nemzettanulmányozás útmutatója. Bp.: M. Tanító Egy. Egyetemes Szöv. 1935. 16 1.
- Az osztrák—Magyar Monarchia írásban és képben, Bp.: Állami ny. 1887—1901.
- Peterd Szociográfiai adattára. Pécs: Szoc. Int. 1942. 17 1.
- A Sarló jegyében az 1931-ki pozsonyi kongresszus vitaanyaga. Pozsony 1932. 190 1.
- Vármegyei Szociográfiák sorozata. 1938—1942. Szerk.: Csikvári Antal. Bp.: Várm. Szociográfiai Kiadása.
- A „Viharsarok” a bíróság előtt. Bp.: Márciusi Front 1937. 41 1.
- Luby Margit: Fogó legelőkön. Bp. Athenaeum 1943. 228 1.
- Horváth Barna: A közvélemény vizsgálata. Kolozsvár 1942.

CIKKEK

- Ajtay József: A falukutatók. Magyar-ság 1937. jun. 3. p. 1.
- Alsó László: A községi múzeum. Tanulmány a társadalom és közigazgatási politika köréből 1931. p. 1-8.
- Ambrus Tibor: Mehr Objektivität der Dorfforschung. Pester Lloyd 1936. Sept. 8. p. 8—9.
- Anderco Artúr: Probléma minoritára. Tribuna Ardealului 1941. Oct. 8. p. 1.
- Aradi Zsolt: A cserkészek és a falu. Magyar Szemle 1930. Február.
- Baczo Gábor: A falumunka mérlege. Erdélyi Fiatalok 1935. II. negyed.
- Ballá Sándor: Falukutatás. Kelet Népe 1938. 5. p. 261—66,
- Barabás F.: Falutanulmányozás a tanítóképzőben. Jövő Útjain 1927. 4. p. 18—24.
- Barankovics István: A magyar szociográfia a vádlottak padján. Ország Útja 1937. Nov. p. 60—63.
- Bálint Sándor: A néprajzi kutatás délvidéki feladatai. Délvidéki Szemle 1942. 3. p. 72-76.
- Bartócz József: Diákszociográfiai vázlatok. Magyar Szemle 1938. jún. p. 175—81.
- Batay István: Falukutatók Magyar Kultúra 1937. 19. p. 167—68.
- Bányai Imre: A Dimitru Gusti-féle román szociológiai iskola. Korunk (Kolozsvár) 1937.
- Bécsy B. A falusi muzeumok. Falu 1925. 6. p. 429—30.
- Bibó G.: A birói és közigazgatási funkció szociográfiájához. Társadalomtudomány 1941. 1. p. 136—
- Bisztray Gyula: A főiskolai hallgató-ság faluakciója.' Pestvármegyei Népművelés 1935. 6—7. p. 264—51.
- Bodor Antal: A falufejlesztés alapvetése. Tanúim, a társadalom és közigazg. politika köréből 1931. p. 9.-38.
- Boldizsár Iván: Szociográfia és fiatal-ság. Korunk Szava. 1934. 22. sz.
- Boldizsár Iván: Egy pesti bérház szociográfiája. Magyar Kultúra 1935. 15—16. p. 101—07.
- Boldizsár Iván: Decs: jómódú sárközi község a szociográfia boncasztalán. Nemzeti Újság 1935. ápr. 21.
- Boros Margit: Ostoros község szociográfiája. Magyar Szemle 1934. szept. p. 22.-35.
- Botos János: Erdélyi falu társadalmi rajza 1930-ban. (Bürkös) Erdélyi Helikon III. k. p. 827-35. IV. k. p. 52—71.
- Brandt Dezső: A falukutatás. Községi Közlöny 1935. 26. p. 397-400. .
- Braun Róbert: Maros—Csicsér. 1935-ben. Századunk 1936. 4—5. p. 168—80.
- Braun Róbert: A magyar falvak és puszták népe. Századunk 1936. 6 -7. p. 268-71.
- Bresztovszky Ernő: Magyarország szór, ciális térképe. Szocializmus 1909. ;
- Buday Kálmán: A statisztika és szöciográfia szerepe a settlement munkában. Falumunka 1934. I. p. 26—38.
- Csiszár Béla: A haldokló francia falu. Magyar Szemle 1930. dec. p. 348 -55.

- Gzegl Imre: Faluszeminárium Sárospatakon. Országút 1936. 3. p. 33—34.
- Darvas József: Visegrádi-utca 20—24. Gondolat 1936. 3. p. 33-34.
- Dávid Tibor: Tudomány-e a falukutatás? Magyar Kultúra 1937. 15-16 p. 56-57.
- Deák Ferenc: Falusi szociográfiák. Községi Közi. 1936. 45. p. 7714—15.
- Dékány István: Szociológia és néplélektan. Társadalomtudomány. 1942. 2. p. 254-57.
- Elek Péter: A tardi helyzet likvidálása. Fial Magyararság 1936. 7. p. 245-47.
- Eperjessy Kálmán: A Délvidék magyarsága. Délvidéki Szemle 1942. 1-2. p. 53-40.
- Erdei Merenc: A mezővárosi társadalom (Makó társadalmi szerkezete) . . . Válasz 1936. 9. p. 486-94.
- verdéi Ferenc: Történelem és szociológia. Társadalomtudomány. 1942. 4—5. p. 96-463.
- Erdei Ferenc—Benisch Artúr: Vita a tanyakérdésről. Társadalomtudomány 1943. 1-2. p. 82-96.
- Édes István: Székelyföldi szociográfiák. Népszava 1940. jan. 13. p. 3.
- Farkas Geiza: A mezőgazdasági népesség szociológiai megvilágításban. Huszadik Század 1906.
- Fehrenthal Gruppenberg László: írjuk meg a magyar falvak életrajzit. Községfejlesztés 1926. 2. p. 11—12.
- Féja Tibor: Szt. M. K. E. Széchenyi Népfőiskolája Léván. Nép- és Családvédelem 1942. 9. p. 340-43.
- Fodor Ferenc: Településföldrajzi kutatások. Földrajzi Közi. 1929. p. 131-37.
- Fodor Ferenc: Magyar föld és népismeret. Magyar Szemle 1934. júl. p. 225—30.
- Forgács Károly: Falukutatók a vádlottak padján. Községi Közlöny 60. évf. p. 134.
- Fétis Anna: Zengővárkony baranyai község szociográfiája. Országút 1935. 2. p. 13-14.
- Gál István: Geopolitikai jelentőségünk. Pásztortűz 1942. 7. p. 301-3.
- Gál Zoltán: A Székelyföld Bibliája. Pásztortűz 1942. 4. p. 158—62.
- Gogolák Lajos: Az első szociográfus. A. N. Radicev. Ország Útja 1941 12: p. 385—91.
- Golopentia Anton: A falukutatás Romániában. Fial Magyararság 1934. 9. sz.
- Gunda Béla: Kutatómunka egy románsági faluban. Magyar Szemle 1935. 9. sz.
- György Lajos: A Székelyföld kutatása. Erdélyi Múzeum 1943. 2. p. 287—89.
- Haáz Ferenc: A magyar szociográfia Erdélyben. Fial Magyararság 1934. 9. sz.
- Halasy-Nagy József: Táj és egyetem. Délvidéki Szemle 1942. 1—2. p. 15—20.
- Halász Imre: A falumunka feladata az Ormátságban. Széchenyi Ifjúság 1935. 2. sz.
- gr. Haller Gábor: A falu utat mutat. Pesti Napló 1938. máj. 17. p. 5.
- Hegyi Endre: Két székely falu társadalomrajza. Pásztortűz 1936. 21. p. 441—44.
- Heller András: ínség a falun. Egészségpol. Sz. 1936. 4-5. p. 157—90.
- Hóman Bálint: Művelődési központok. Délvidéki Szemle 1942. 7. p. 259—62.
- Hornýánszky Gyula: A vidék szociológiája. Széphalom 1927. 10—12. p. 410-11.
- Horváth Barna: Népszerű szociológia. Szociális Szemle 1942. 1—3. p. 4-12.
- Horváth Károly: Honismeret. Pestvármegyei Népművelés 1931. 10. p. 370-75.
- Hubik István: Praktikus szociográfia. Új Élet 1942. 6. p. 180-81.
- Hunter F. W.: Farm placements. Employment Service News 1936. June P- 8.
- Imre Lajos: A falunevelés irányelvei. Erdélyi Múzeum 1933. 7—9. p. 307-34.

- Ipsen C: Das Dorf als Beispiel eine echten Gruppe. — Archiv f. angewandte Soziologie. 1928.
- Járosi Gábor: Társadalomrajz. Pásztortűz 1936. 17. p. 339-40.
- Joó Tibor: A tanyai agrár settlement Szegeden. Magyar Szemle 1942. dec. p. 375—78.
- Kardoss Béla: Ankét — A fiatal értelmiség és a falu. Széchenyi Ifjúság 1936. 8. p. 5—8.
- Kardoss Béla: A falu jegyzőjének szerepe a falukutatásban. Széchenyi Ifjúság 1936. 3-4. p. 9-11.
- Kardoss Béla: A falukutatók és a falu. Községi Közlöny 1936. 18. p. 280—81.
- Kari János: A magyar paraszt társadalomrajza. Katholikus Szemle 1936. 12. p. 771-74.
- Kászonyi Ferenc: Magyar tájak. Vármege 1928. 32. p. 3.
- Kecskés Tibor: Balatonfüred a szociográfia tükrében. Korunk Szava VI. évf. 17. sz.
- Kelemen Sándor: Sárközi térkép. Országút 1936. 5. p. 19—21.
- Kelemen Sándor: Egy marosmenti falu (Harcó, Maros-Torda). Magyar Szemle 1942. 4. p. 196—202.
- Kenessey Péter: Adatok millióit dolgozta fel a Magyar Szociográfiai Intézet. Reggeli Magyarország 1941. okt. 12. p. 6.
- Kerék Mihály: A Széchenyi Szövetség feladatai. Magyar Gazdák Szemléje 1932. 1-3.
- Kertész István: Szellemi katasztert készített Magyarországról a Magyar Szociográfiai Intézet. Nemzeti Újság 1927. nov. 6. p. 9.
- Kertész János: A szociográfia tudománya. Magyar Közigazgatás 1933. 14. p. 2—3.
- Kertész János: Az osztrák falu a bécsi vásáron. Községi Közlöny 1936. 44. p. 701-02.
- Kertész János: Közigazgatás és szociográfia. Magyar Közigazgatás 1935. dec. 15. p. 3-4.
- Kertész János: A lengyel község. Községi Közlöny 1936. 48. p. 776.
- Kertész János: Magyar falununka a határokon túl. Községi Közlöny 1936. aug. 23. p. 596.
- Kertész János: A lengyelek bátor él radikális falumunkája. Új Kor 1936. dec. 10. p. 6.
- Kertész János: Falutanulmányozás ét szociográfia, őserő 1936. jún. p. 21—23.
- Kertész János: Az elnyomatás alól felszabadult lengyel falvak. Jelenkor 1937. 1—2. p. 6.
- Kertész János: Városaink szociográfiája. Őserő 1937. 5—6. p. 10.
- Kertész János: A lengyel falvak kultúrája. Magyar Közigazgatás 1937. 40. p. 9.
- Kertész János: Milyen tudomány a szociográfia? Csongrádmegyei Hírlap 1937. dec. 21. p. 4.
- Kertész János: A lengyel falukutatás. Községi Közlöny 1938. 45. p. 740.
- Kertész János: Szociográfiai pillanatkép Varsóról. Városok Lapja 1938. 8. p. 228.
- Kertész János: A lengyel tudományos falukutatás. Magyar Közigazgatás 1938. nov. 6. p. 7—8.
- Kertész János: Szociográfia és propaganda. Magyar Közigazgatás 1939. okt. 1 p. 2-3.
- Kertész János: Tudományos városkutatás. Városok Lapja 1942. 15. p. 175-76.
- Kertész János: Polgári szociográfia. Magyar Nemzet 1942. aug. 26. p. 4.
- Kertész János: Szociográfia és népművészet. Magyar Népművészet 1943. 8. p. 3.
- Klobusiczky K.: A magyar nép és honismeret elmélyítésének mai feladatai. Magyar Népiszkola 1941. 5. p. 2-9.
- Kolos Endre: Az új népies irodalmi mozgalom. Pannonhalmi Szemle 1941. 3. p. 164-83.
- Kosa János: Magyar társadalomkutatás. Magyar Szemle 1942. Május p. 258-62.
- Cosáry Domokos: Művelődési szociográfia. Magyar Szemle 1935. szept. p. 34-35.

- Kovács Imre: Falumunka a Pro Christo Diákok házában. Magyar Szemle 1935. jan.
- Kovács Imre: A hubertendorfi népfőiskola. Magyar Szemle 1935. okt. p. 123-31.
- Kozocsa Sándor:- Falu és irodalom. Fáklya 1936. Dec. p. 29—30.
- Krammer Jenő: A Felvidéki magyarság. Délvidéki Szemle 1942. 3. p. 99-104.
- Kring Miklós: Helytörténelem. Szabolcsi Szemle 1941. 1. p. 31—39.
- Krisztics, Sándor: Politika és szociográfia. Politika; c. mű I. p. 64—67.
- Krisztics Sándor: A Magyar Szociográfiai Intézet. M. Szociográfiai Intézet Közleményei 1941. 1. p. 1-12.
- Lévay Endre: Bunyevácok magyar földön. Délvidéki Szemle 1942. 5. p. 161-8.
- Lölkes István: A magyar paraszttársadalom. Magyar Szemle 1942. március p. 147—51.
- Luby Margit: A kisbíró szociográfiája, Ország Útja 1939. 7. p. 436-40.
- Lukács György: Teleki Pál gróf. Újság 1942. ápr. 3. p. 1—2.
- Lükő Gábor: A román monográfisták falukutató munkája. Honismeret Könyve 1935. p. 117-24.
- Lükő Gábor: Román falumunka. Magyar Út 1935. 5. sz.
- Lajor Antal: Az aldunai székelyek néprajza orvosi szempontból. Hevesmegyei Hirlap 1900. p. 103—4.
- Markos András: A mornografikus szociológia. Társadalomtudomány 1942. 4-5. p. 497-547.
- Marschall Ferenc: A felfedezett falu. A Falu 1920. 1. sz.
- Málnási Ödön: A falukutató megszerzése. Széchenyista Ifjúság 1936. 5-6. p. 3-4.
- Mályusz Elemér: A helytörténi kutatás feladatai. Századok 1924. 1—6. p. 538-66.
- Márkus István: Mi történik a magyar szociográfiával?? Kelet Népe 1942. 4. p. 2-4.
- Mészár Oszkár: A községi monográfia fogalma és a hazai monográfiaírás fejlődése. Vármegye 1937. 35. p. 1—2. 1928. p. 1.
- Mészár Oszkár: A községi monográfiaírókról. Honismeret Könyve 1935. p. 79-103.
- Molter P.: Falukutatás Bálványosvár-alján. Hitel 1940-41. 3-4. p. 285-306.
- Móricz Miklós: Budapest társadalomrajza. Városi Szemle 1934. 2. p. 163-231.
- Móricz Zsigmond: Az ifjúság és a falu. Pesti Napló 1935. ápr. 7. p. 15.
- Móricz Zsigmond: Tiszta falvak. Kelet Népe 1938. 7. p. 1-7.
- Nagy Géza: Román falumunka. Hitel 1935. 4. sz.
- v. Nagy Iván: A Fayol rendszer és a községek. Községi Közlöny 1930. okt. 19.
- v. Nagy Iván: Magyar Kisebbségi Intézet. Magyar Szemle 1930. márc. p. 215-29.
- Némegy Gyula: Tömörkény István a célszerű szegény emberek írója 25 évvel ezelőtt halt meg. Új Magyar Munkás 1942. ápr. 25.
- Niklai Péter: A Magyar Szociográfiai Intézet. Budapesti Hirlap tudományos melléklete 1930. febr. 13. p. 12.
- Niklai Péter: A Magyar Szociográfiai Intézet szervezete és gyűjteménye. Honismeret Könyve 1935. p. 135-37.
- Niklai Péter: A szociográfia helye a tudományban és a gyakorlati életben. Csongrád Vármegye c. mű 1938. p. 7-12.
- Nyigri Imre: A Magyar Szociográfiai Intézet. Esti Újság 1941. okt. 17. p. 5.
- Ortutay Gyula: A magyar falukutató új irányai. Vigília 1935. II. p. 109—25.
- Ostojic Tich: Jedno magjarsko celo (Sociografijaska studija Béla Bosnyaka) — Letopis 252. 1913. p. 54-69.

- Paál Ferenc: Szociográfiai irodalom és szociális újjászületés. Új Szemle 1937. 6; p. 9-10.
- Padányi Frank Antal: A szülőföld város, falu, tanya élete a tanító munkájában. (Szociográfiai felvétel). Néptanítók Lapja 1935. jan. 15. p. 48-57.
- Padányi Frank Antal: Szülőföld tanulmányozás. Néptanítók Lapja 1935. 4. p. 131-36.
- Pallós Lajos: Falumunka a nyugati végeken. Hungária 1935. 9. p. 5-6.
- Péter Zoltán: A debreceni ifjúság telepítései. Magyar Szemle 1939. szept. p. 68—72.
- Radnóti István: Falufejlesztés. Magyar Szemle 1930. szept.
- Raksányi Elemér: A falukutatás. Községi Közlöny. IX. évf. 36. sz. p. 597.
- Reitzer Béla: A szociográfia módszertani problémája. Fiatal Magyarság 1934. 9. p. 182.
- Reitzer Béla: Parasztkérdés és szociográfia. Közg. Szemle 1936. 5—6 p. 334-38.
- Rónai Mihály Ancrás: New-Leopoldwille a legfiatalabb magyar város csodája. Lelkes, de hiányos szociográfiai felvétel. Pesti Napló 1935. júl. 28. p. 32.
- Rónay György: Levél egy szociográfushoz. Magyar Kultúra 1937. 10. p. 296-97.
- Rusznay Gyula: Falujárás — falu-nevelés. Új Kor 1936. 15-16. p. 276-77.
- Rusznay Gyula: Sötét foltok a falu arcán. Katolikus Szemle 1936. 10. p. 637-41.
- Rusznay Gyula: A falukutatás módszerei és feladatai. Magyar Kultúra 1937. 3. p. 80-82.
- Sándor István: Regény és szociográfia. Katolikus Szemle 1939. szept. p. 533-40.
- Schmidt Lajos: Falukutatás és egyetemi ifjúság. Fáklya 1936. dec. p. 23-24.
- Simándi Béla: A falumunka és a tanítóság. Pestvármegyei Népműv. 1936. dec. 25-26.
- Somogyi Ferenc: A falumunka jelentőségéről. Fáklya 1936. dec. p. 25-26.
- Soó Rezső: A mai hungarológiai irodalom. Debreceni Szemle 1937. júl.—szept. p. 174—91.
- Soós Adorján: Falumunka a pápai kollégiumban. Széchenyista Ifjúság 1936. 7-8. p. 13.
- Steinmetz R.: Die Sociographie in der Reihe der Geisteswissenschaften. Archiv f. Rechts u. Wirtschafts* philosophie 1913.
- Steinmetz R.: A szociográfia helye a szellemi tudományok sorában. Huszadik Század 1913.
- Steinecker Ferenc: Községi monográfiák. Magyar Közigazg. 1926. 36. p. 1-2. 37. p, L
- Sulyok István: A kisebbségi kérdés szociológiai oldala. Erdélyi Múzeum 1931 406. p. 170-81.
- Szabó Pál: Honismeretünk borzalmas hiánya. Magyar Szemle 1934. március p. 274—76.
- Szabó Zoltán: A fiatalság társadalomkutató munkája. Magyar Szemle 1934. XXI. k. 3.
- Szabó Zoltán: A fiatal magyarság szociográfiai munkaközösség jelenítése. Fiatal magyarság 1936. 1. p. 16-19.
- Szántó Lőrinc: Helytörténet az iskolában. Cselekvés Iskolája 1935. 36. p. 3.
- Szász Zsombor: Falukutató könyvek Erdélyben. Magyar Szemle 1940. ápr. p. 303—07.
- Szeibert János: Amerikai faluanalízis. Széphalom 1930. 7—9. sz.
- Szeibert János: A német, orosz és amerikai falukutatás. Honismeret könyve 1935. p. 104—16.
- Szirtes Artúr: Szociális jogtudomány és szociográfiai módszer. Magyar Jogászegyleti Ért. 1912. 34. sz.
- Tamás József: A Prohászka Ottokár Társaság falumunkája és Magyar Élet kiállítása. Korunk Szava 1936 7. p. 133.
- Tamás Lajos: Az Erdélyi Tudományos Intézet. Kisebbségi Körlevél 1942. 3. p. 175-78.

- Tamási György: Falukutatás. Szocializmus 1936. 1. p. 48.
- Tavaszy Sándor: A szociológia filozófiai alapjai. Erdélyi Múzeum. 1931. 10-12. p. 329-40.
- Tálasi István: Országos Táj- és Népkutató Intézet. Fialat Magyarország 1940. p. 85-86.
- Ternák Gábor: Emericanus nyári falutábor. Korunk Szava. 1936. 10. p. 192.
- Temesi Mihály: A Dunántúl egyeteme és kutató intézete. Sorsunk 1942.5. p. 337-44.
- Thewrewk- Pallaghy Attila: Teleki Pál munkaközösséget. Nemzeti Újság. 1941. okt. 3. p. 3.
- Tomori Viola: Paraszt személyiségkutatás. Magyarságtudomány I. évf. 2. sz.
- Tönnies Ferdinánd: Amerikanische Soziologie. Weltwirtschaftliches Archiv 1927. II. p. 1-11.
- Tönies Ferdinánd: Statisztika és szociográfia. Városi Szemle 1928. p. 126.
- Tönnies Ferdinánd: Statisztika és szociographie. Allgemeine Statistische Archiv 1929.
- Vajtai István: Tömörkény István. A magyar paraszt legszerényebb ábrázolója. Délvidéki Szemle, 1942. 7. p. 264-71.
- Valkó László: A nemzetközi faluszociológia eredményei. Mezőgazdasági Közlöny 1935. 11—12, p. 529—30.
- Varga Lajos: A tanár és a tanítónövendék szerepe a szülőföld ismeretetésénél. Magyar Tanítóképző 1935. 5-6. p. 252.
- Vargha Dámján: A Dunántúlkutató Intézet. Pannónia 1941-42. 3—4. p. 348.
- Venczel József: Az Erdélyi Fiatalok faluszemináriuma. Erdélyi Fnta'ok 1931. 5—6. sz.
- Venczel József: Az erdélyi fiatalok falumunkája. Erdélyi Lapok 1942. 43. sz.
- Venczel József: A falumunka értelme. Erdélyi Lapok 1932. I. évf. 110 sz.
- Veres Péter: Falukutatás. Kelet Népe ' 1935. nov. p. 25—28.
- Veres Péter: Politikai szociográfia. Szocializmus 1936. szept. p. 421-25.
- Vécsey Leó: A hungarológia, honisme tudománya. Művelődés 1941. 4. p. 4.
- Weress Jolán: Erdélyi falumunka mozgalom. Magyar Út 1936. 2. p. 7.
- Weress Jolán: Orbán Balázs az első falukutató. Művelődés 1941. 8, p. 6-7.
- Wiese Leopold: Amerikanische Soziologie. Weltwirtschaftliches Archiv 1925. II. p. 167.
- Wittig Gusztáv: Főiskolás falumunka. Hungária 1935. ápr. 5. p. 1—2.
- Zalotay Elemér: Helytörténetírásunk új forrásanyaga. Páosztörtüz 1942. 2. p. 79-85.
- Zádor György: A budapesti magántisztviselők szociográfiája. Országút 1936. 2. p. 34-36.
- Zilahy Lajos: A feltámadás útja Pesti Napló 1933. ápr. 16.
- Cserkészmozgalom és a falu. Községi Közlöny 1937 Február 14. p. 111.
- Az egrí jogászfifjúság faluszemináriuma. Hevesmegeye 1936. márc. 15. p. 6.
- A falu és az egyetemi ifjúság. Magyar Egyetemi Híradó 1930. június 10.
- A falu tanulmányozása. Magyar Népművelés. 1924. 3. p. 2—3.
- Falukutatás. Egy fejezővármegyei színmagyar község: Aba. Stud, 1942. aug. 14. p. 4—6.
- A falukutatás alkonya vagy hajnala? Magyar Gazdák Szemléje 1941. július-augusztus p. 194—95.
- Fiatal Magyarország 1934. november, szociográfiai különszáma.
- Főiskolai ifjúság és a falumozgalom. Magyar Gazdák Szemléje 1930. szept.
- A főiskolai ifjúság és a falumunka, A Délvidék 1936. 1. p. 2—4.
- Községi adatgyűjtés. Községi Közlöny 1935. 42. p. 337.
- Mi az a Munkatudományi Intézet? Egyedül Vagunk 1943. 15. p. 7.

- A Prohászka munkaközösség kongresszusának teljes *anyaga*. Uj Kor. 1936. 15—16. p. 271.
- Segítsetek a magyar föld megismerésében. Vezetők Lapja 1928. szept.—okt.—nov. számai.
- Széchenyi Faluszeminárium. Széchenyista Ifjúság 1938. 1—2. p. 10—11.
- A Székelyföld leírása. Székelység 1942 9—12. p. 67—68.
- A Szociográfiai Társaság munkája. Bajtárs 1933. szept. 20. p. 7—8.
- A szociográfia körül. Válasz 1937 jún. p. 397-99.
- A szociológia feladata. Társadalomtudomány 1925. 1. sz.
- Rézler Gyula: Egy magyar textilgyár munkásainak társadalmi, gazdasági és kulturális helyzete. Magyar Szociográfiai Intézet közvéleményei. 1942-43. 3-4. p. 126-40.
- Társadalomkutatás. Fialat Magyarság 1934. 9. sz.
- Teleki Pál gr. megteremt a magyar topográfiai lexikont. Vármegye 1927. 32. p. 3.
- Teleki Pál élete és munkája. Esti Magyarország 1941. ápr. 3. p. 2.
- A teljes siker jegyében folyt le az első Országos falumunkás találkozó. Széchenyista Ifjúság 1936. 9—10 p. 1-2.
- Ravasz János: A társadalomkutatók feladata: írják meg a társadalomkutatók társadalomrajzát. Társadalomtudomány 1942. 4—5. p. 601—6
- Vastagh Gyula: Kisasszonyfa községi adattára. Magyar Szociográfiai Intéze közvéleményei 1942—43. 3—4. p. 126—40.

TARTALOMJEGYZÉK

	Oldal
Előszó — — — — —	4
Bevezetés — — — — —	5—13
Néhány külföldi állam és az elszakított területek szociográfiai mozgalmai — — — — —	14—26
A magyarországi szociográfiai megmozdulások és tudományos intézeteink — — — — —	27—53
Szociográfiai irodalom — — — — —	61—67
Tömörkényi Istvántól—Gróf Teleki Pálíg — — — — —	54—60